

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta
Ústav pro klasickou archeologii

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Poslední horizont domu č. 2 na lokalitě Pistiros
(architektonické souvislosti s porovnáním nálezových kontextů)

Last horizon of the house number 2 in Pistiros
(architecture contrast with connections of finds)

autor: **Marcela Mačková**

vedoucí: **PhDr. Jiří Musil, PhD.**

Praha 2009

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Prof. PhDr. Janu Bouzkovi, DrSc. a PhDr. Jiřímu Musilovi, PhD., kteří mi umožnili, abych se stala členem jejich týmu a tak pomohla malou částí odhalit další tajemství na lokalitě Pistiros.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne

podpis

Anotace v českém jazyce

Název práce: **Poslední horizont domu č. 2 na lokalitě Pistiros (architektonické souvislosti s porovnáním nálezových kontextů)**

Autor: **Marcela Mačková**

Katedra (Ústav): **Ústav pro klasickou archeologii Univerzity Karlovy**

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Jiří Musil, PhD.**

E-mail vedoucího: **jiri.musil@ff.cuni.cz**

Obsah bakalářské práce se zabývá popsáním archeologického výzkumu na emporiu Pistiros, které leží nedaleko Plovdivu v západní části Hornothrácké nížiny na břehu řeky Marici. Jeho poloha měla strategický význam, protože představovala důležitou spojnici s Egejským mořem. Ve starověku bylo město založeno osadníky z Thasu a fungovalo jako obchodní stanice. Jméno emporia známe díky kamennému nápisu, nalezenému nedaleko římské silniční stanice. Archeologické výzkumy na této lokalitě probíhají již řadu let. Česká expedice zkoumala převážně dům č. 2., který je svou výstavbou podobný domům na jiných lokalitách jako v Olynthu nebo Priéné, kde můžeme hledat paralely. Nalezený materiál potvrzuje nejen obchodní, ale i řemeslné využití domu. Dokladem je i nález velkého souboru mincí, který byl uložen pod podlahou domu důsledkem vpádu Keltů, kteří jsou spojováni se zánikem emporia.

Klíčová slova: emporion, vztahy, nálezy

Anotace v anglickém jazyce

Title: Last horizon of the house number 2 in Pistiros (architecture contrast with connections of finds)

Author: Marcela Mačková

Department: Institute for Classical Archaeology, Charles University

Supervisor: PhDr. Jiří Musil, PhD.

Supervisor's e-mail address: jiri.musil@ff.cuni.cz

The subject of this work deals with description of archaeological research on emporion Pistiros, which lies close to Plovdiv in west side of Hornothrace lowland along the river Marici. Its position had strategic meaning because it presented important link with Aegean sea. In ancient world the town was founded by settlers from Thassos and worked as business station.

The name of emporion we know because of the stone inscription found not far from Roman road station. Archaeological researches on this locality have been leading already a lot of years. Czech expedition researched mainly the house number 2., which is with its work structure similar to houses on other localities just like in Olynth or Priéné where we are able to look for parallels.

Found material acknowledges not only business but either craft usage of the house. The discovery of large collection of coins which was saved below the floor of the building is proving this fact. This all happened as a result of invasion of Kelts which has been guessed to cause the ruin of emporion.

Keywords: emporion, relationships, researches

„Když vědec nezná odpověď na problém, žije v nevědomosti. Když výsledek tuší, žije v nejistotě. A když má proklatě velkou jistotu o charakteru výsledku, ještě pořád ho hlodají nějaké pochybnosti. Zjistili jsme, že pro dosažení pokroku to má ohromný význam. Musíme uznat naši ignoranci a ponechat prostor pochybám. Vědecké poznatky jsou souborem tvrzení pronesených s různým stupněm jistoty - některá tvrzení jsou naprosto nejistá, některá skoro jistá, ale žádná nejsou jistá absolutně.“

RICHARD PHILLIPS FEYNMAN

OBSAH

ÚVOD.....	9
1.1. Geografické podmínky	10
1.2. Přírodní podmínky	10
1.2.1. Marica (starověká řeka Hebros)	10
1.3. Geologie.....	11
2. HISTORICKÝ PŘEHLED	12
2.1. Stručný přehled historie Thrákie ve 4. a 3. stol. př. Kr.	12
2.1.1. Keltové	14
2.2. Historické záznamy o emporiu Pistiros	14
2.3. Historický exkurs emporia Pistiros.....	15
2.3.1. Jednotlivé fáze emporia.....	16
2.3.2. Přehled na základě nálezů	17
3. HISTORIE VÝZKUMU LOKALITY.....	19
3.1. Výzkumy probíhající před česko – bulharskou spoluprací.....	19
3.2. Spolupráce česko – bulharské expedice	20
4. TRIPARTITE HOUSE	22
4.1. Historie výzkumu domu	22
4.2. Detailní popis domu.....	23
4.2.1. Půdorys domu a jeho základy.....	24
4.2.2. Stěny, podlahy, strop	24
4.2.3. Portikus.....	25
4.2.4. Střešní konstrukce, střešní tašky	25
4.2.5. Odvětrávání	26
4.3. Nálezy a datování	26
4.3.1. Tašky, cihly, mazanice	26
4.3.2. Mince.....	26
4.3.3. Závaží	27
4.3.4. Keramika	27
4.3.5. Jámy v sektoru A20 SV.....	28
4.3.6. Ostatní	29
5. Řecká obytná architektura	30
5.1. Olynthos.....	30
5.1.1. Dvůr.....	31
5.1.2. Portikus.....	32
5.1.3. Pokoje, pastas	32
5.1.4. Andron.....	32
5.1.5. Kuchyňský komplex.....	32
5.1.6. Obchody	33
5.1.7. Organizace domu.....	33
5.1.8. Tkalcovský stav	33
5.2. Priéné	33
5.2.1. Organizace domu.....	34
5.2.2. Domy s peristylem	34
5.2.3. Dům č. 33	34
5.2.4. Konstrukce domů	35
5.2.5. Okna	35
5.3. Thasos	35

5.4.	Délos	36
6.	Thrácká architektura	37
6.1.	Filippopolis	37
6.2.	Seuthopolis	38
7.	Dům č. 1 na lokalitě Pistiros	40
7.1.	Základy	40
7.2.	Podlaha, stěny, strop	40
7.3.	Střecha a střešní krytina	41
7.4.	Portikus	41
7.5.	Nálezy	41
7.6.	Využití domu	41
7.7.	Srovnání domu č. 1 a 2	42
8.	ZÁVĚR	43
9.	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	46
10.	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	48

ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je popsat archeologické výzkumy na lokalitě Pistiros, která leží ve středním Bulharsku a zaměřit se na poslední fázi existence tohoto emporia. Na tomto základě bude zpracován dům č. 2 (Tripartite house), který zkoumá česká expedice.

Úvodní část je věnovaná obecné problematice terénu. Úkolem je stručně zhodnotit okolí emporia z hlediska přírodních, geologických a geografických podmínek.

Druhá kapitola pojednává o historii na území Thrákie ve 4. a 3. století př. Kr. Vedle přehledu dějin se zde rozebírají i historické záznamy o emporiu. Zdrojem čerpání jsou hlavně hmotné nálezy a kamenná stéla, která upravuje vztahy mezi osadníky a okolními obyvateli.

Další kapitola má objasnit historii zkoumané lokality, která trvá několik let, a podílely se na ní zahraniční expedice včetně českého týmu z Karlovy univerzity.

Čtvrtá část této práce se zabývá problematikou samotného domu č. 2. Nejdříve se rozebírá historie archeologického výzkumu této stavby. V dalších podkapitolách se podrobněji věnuje jednotlivým konstrukčním prvkům. Jejich vysvětlení se opírá o nalezený materiál. Nalezené movité předměty jsou rozebírány podle jednotlivých sektorů s ohledem na jejich kontext. Jejich interpretace poskytuje přehled, jaké předměty obyvatelé používali v jednotlivých fázích existence stavby.

Pátá a šestá kapitola je věnována problematice řecké a thrácké obytné architektury. Hlavní snahou je podat stručný přehled o konkrétní lokalitě a popsat rozvržení určitého typu domu, jako je typ pastas a prostas. Nejlépe dochované domy tohoto typu najdeme v Priéné a Olynthu. Z tohoto důvodu je tady uvádím. Jelikož Pistiros leží na území Thrákie, další kapitola pojednává o urbanistické struktuře vybraných lokalit. Tato skutečnost má pomoci k ucelenějšímu přehledu a najít určité paralely k domu č. 2.

V samotném závěru je rozebrán dům č. 1, taktéž na lokalitě Pistiros. Jeho konstrukce a způsob využití, nám může pomoci objasnit danou problematiku. Konfrontací těchto dvou domů, na základě zkoumaných skutečností, doložených movitými předměty, nám ukazují jaký materiál a techniky stavitelé používali.

Na závěr bych chtěla dodat, že snahou této práce je poukázat na problematiku vztahů mezi Řeky a Thráky v okrajové oblasti antického světa z hlediska archeologického materiálu. Z tohoto hlediska je emporion Pistiros velmi důležitou lokalitou, která nám může pomoci lépe porozumět a zhodnotit tyto vztahy a oprávněně si zasluhuje naši pozornost.

1.1. Geografické podmínky

Obchodní město Pistiros vzniklo v druhé polovině 5. století př. Kr. Nachází se 100 km západně od dnešního Plovdivu. Rozkládalo se na území asi 10 hektarů a chránila ho mohutná, metr a půl až dva metry silná hradba. Osada ležela na břehu řeky Marice (starověký Hebros), mezi dnešními bulharskými vesnicemi Karabunar a Boshhulia na východě, na západě jsou to obce Akandjievo, Menenkiovo a Vetren, malé městečko Septemvri najdeme na jihu.

V blízkosti této lokality se nacházejí dvě thrácké mohyly. Jedna z nich má komoru z obdélníkových bloků kamene a sedlovou střechu. Datuje se do konce 5. stol. př. Kr.¹

1.2. Přírodní podmínky

Samotné emporion se nachází v západní části Hornothrácké nížiny mezi pohořím Rhodopy a Stredna Gora. Hornothrácká nížina je velmi úrodná a také vhodná pro pěstování vinné révy, která se za dob Řeků stala vývozním artiklem. Vinice se nacházejí nedaleko města Septemvri. V okolních horách býval dostatek nerostných surovin, jehož objevení mělo za následek, že se v pozdním období specializovalo na zpracování a produkci kovových výrobků z mědi, stříbra a zlata.²

Okolní krajina je tvořena převážně zemědělskou půdou a pěstuje se především ovoce a zelenina. Díky systému zavlažování zemědělské půdy dochází k vysoušení okolních bažin, což má za následek erozi. Vegetace odpovídá teplejšímu podnebí, vyskytují se zde tedy keře a tráva. Mezi stromy převažují duby.

V této oblasti 10 km na východ leží meteorologická stanice Ivalio, která sleduje počasí v okolí. Tento region patří k druhému nejteplejšímu. Léto zde začíná v červenci, kdy teplota se drží nad 23 stupních Celsia. Srážky jsou nejčtenější na jaře, léto má jen 25 procent z celkového ročního souhrnu srážek³.

1.2.1. Marica (starověká řeka Hebros)

Archeologické výzkumy na lokalitě Pistiros ukázaly, že na řece Hebros mělo město svůj vlastní říční přístav. Řeka byla až do posledního století stále splavná malými loděmi. Nyní její hladina klesá, z důvodu odebírání vody k zavlažování okolních zemědělských ploch. V době, kdy pulzoval na Pistiru život, nebyl problém zde dopravit velké množství nákladu, otevřely se tedy dveře pro říční dopravu z Ainu či Maronei do Pistiru. Díky výnosu císaře

¹Bouzek 2005.

²Kantičarova-Bogdanova 1996, 103.

³Sarafov 2007.

Diocleciána z roku 301 po Kr. známe i vztahy v lodní dopravě, např. jakou vzdálenost za den bylo možné zdolat, cenu apod⁴.

Jistou podobnost nalezneme i u římského vojenského tábora Mušov na jižní Moravě. Také hluboko v barbariku (podobně jako u Pistiru) byla zřízena stanice poblíž řeky Dyje, která byla splavná pro malé lodě.

Převážet bylo možno menší spotřební předměty či zvířata. Pro křehké zboží nebyl tento způsob dopravy ideální, stejně jako pro velké množství těžkých transportních amfor⁵.

1.3. Geologie

Geomorfologické a paleogeografické zkoumání na lokalitě Pistiros začalo už v listopadu roku 1989. Tímto zkoumáním se zabývala skupina odborníků z geologické a geografické fakulty Univerzity v Sofii. Výzkum na pravé straně řeky Marice v regionu emporia začal od roku 1991.⁶

Levá strana řeky Marici byla ve výšce 12 – 14 m nad současnou říční úrovní. Pravá strana řečiště je kolem 7–8 m vysoká. Na pravém břehu Marici a okolí lokality se určily dva profily. První profil leží v jižní části města před jižní fortifikační zdí v hloubce 180cm. Druhý leží 2 až 4m směrem na jih od prvního profilu.

Údolí řeky⁷ je tvořeno z prvohorních skal o velikosti 150m z posledního denudačního povrchu. Datace spadá do pozdního Pliocénu. V místě kde údolí opouští rokli, se povrch vlní do šesti terasových úrovní nad současnou spodní částí údolí.

Na základě výzkumu je možno se domnívat, že lze sedimentaci rozdělit do dvou skupin a to na přírodní a antropogenickou. Naplaveniny připomínají prachovitý kužel. Aluviální⁸ a proluviální (sedimenty ukládané občasnými prudkými toky) sedimenty obsahují různou zrnitost, které se dostávají do říčního systému. Skutečnými antropogenickými složkami aluviální a proluviální akumulace jsou různé fragmenty produktů vytvořených lidmi. Patří mezi ně hlavně fragmenty keramiky, cihel, malty a v poslední době novodobé materiály, jako je asphalt, suť, kousky plastů apod.

V současné době je řeka Marica široká okolo 50m a má nízkou hladinu vody s četnými ostrůvky. Tuto situaci najdeme ve střední části řečiště, které obsahuje suť, šterk a hlínu. Z velké pravděpodobnosti v poslední době byla řeka vydatně zásobena vodou. Začala se při odtékání z rokle Momina Klissoura rozvětvovat. Z tohoto důvodu byl vytvořen

⁴Bouzek 1996.

⁵Velké množství fragmentů amfor se našlo na lokalitě, dokládající čilý obchodní ruch.

⁶Kenderova-Baltakov-Fitova 2007, 272.

⁷Rokle Momina Klissoura blízko Belova.

⁸Petránek 1993.

odvodňovací kanál vedoucí do oblasti Malka Maritsa nedaleko města Septemvri. Z obou stran hráze můžeme vidět mrtvá bažinatá ramena řeky. Také se zde našly staré rýhy a znaky rozšíření koryta starými Thráky. Chtěli tak zlepšit ochranu proti častým záplavám.

2. HISTORICKÝ PŘEHLED

V této kapitole je mojí snahou podat stručný přehled dějin na území Thrákie, které mají souvislost s pochopením vztahů mezi Řeky a Thráky. Přehled nám umožní i lepší pochopení nalezených skutečností na emporiu Pistiros. Tato kapitola nevychází pouze z písemných záznamů, ale také z hmotných nálezů a jejich interpretací. Mezi takové patří i nález kamenného nápisu, který nám nastiňuje níže zmíněné vztahy.

2.1. Stručný přehled historie Thrákie ve 4. a 3. stol. př. Kr.

Thrákie se rozkládala na Balkánském poloostrově. Dnes bychom ji hledali na území států Bulharska, Řecka a Turecka. Thrákií protéká řeka Marica, která tvoří také hranici mezi Řeckem a Tureckem. Na severu tvoří hranici pohoří Stara Planina a na západě je to pohoří Rodopy. Starověká Thrákie zasahovala i na území současného Rumunska, Srbska a Republiky Makedonie.⁹

Za vrcholný rozkvět Thrákie je považována doba, kdy vládl odryský král Kotys I. (383/2-359 př. Kr.) a jeho nástupci. Jeho říše dosáhla takové velikosti, že mohla soupeřit s Makedonií a s federací druhého námořního spolku (od r. 378/7 př. Kr.). Poté co si Kotys I. začal budovat své vlastní válečné loďstvo a rozšiřovat své území při Bosporu a Dardanelách, došlo k otevřenému konfliktu s Athénami, které tuto oblast považovaly za svoji tradiční enklávu. Odryský král byl roku 359 př. Kr. zavražděn dvěma bratry z řeckého města Ainos.

Kotys I. podpořil Filipa II., když se snažil aktivně využít spor o následnictví v Makedonii. Dalším důkazem jeho moci bylo i to, že mu řecká města platila tribut. Po jeho zavraždění se jeho synovi Kersobleptovi nepodařilo udržet celou říši a zůstala mu jen jihovýchodní Thrákie. Na území Abdéry na západ od Marice vládl Amadokos II. (syn nebo vnuk Medikův) a jeho syn Terés II. Na dolní Mestě (dnešní Nestos) a západně od ní vládl král Bérísadés. Kersobleptes byl nakonec svržen Filipem II.¹⁰

Z historického pohledu se rok 359 př. Kr. stal velmi důležitým mezníkem dalších událostí v jihovýchodní Evropě. V tomto roce byl zavražděn odryský král Kotys I. a s tímto rokem je spojován i mocenský růst Makedonie, kdy se za nezletilého Amynta, syna makedonského krále Perdikka III., který zahynul v bitvě s Ilyry, dostal k moci jako regent

⁹Bouzek 1990.

¹⁰Jordanov 1996, 223.

Perdikkův bratr, Amyntův strýc Filip z královského rodu Argejců. V roce 356 př. Kr. pominul Filip Amyntovy legitimní nároky na trůn a nechal se korunovat králem Makedonie jako Filip II. Král se naopak ukázal mnohem více "pragmatičtější" politikem než-li jiní vůdcové. V roce 343 př. Kr. se dohodnul s perským králem Artaxerxem III. o vymezení sfér vlivu. Filip II. slíbil nezasahovat do dění v malé Asii a Artaxerxés III. uznal Filipovy nároky na evropskou část oblasti Egejského moře. V roce 342 př. Kr. tak mohla makedonská vojska podniknout mohutnou výpravu do Thrákie. Cílem tohoto tažení se stalo království Odrysů na dolním toku Marice v jihovýchodní Thrákii. Odrysské království bylo, vedle Makedonie a Athénské námořního spolku, nejmocnějším útvarem v Thrákii. Filip II. při tažení proti Odrysům úspěšně praktikoval jak vojenskou sílu, tak i diplomacii a moc peněz. V létě roku 342 př. Kr. založil Filip II. na území Odrysů město Filippopolis (dnešní Plovdiv). Filipův pokus rozšířit makedonskou moc i do severní Thrákie v roce 339 př. Kr. nebyl úspěšný. S kmenem Gétů na dolním Dunaji uzavřel Filip II. spojeneckou dohodu. Gétský král Kothélas své území vykoupil bohatými dary a sňatkem své dcery Médy s Filipem II. Skythského krále Atea Filip II. porazil v bitvě a získal bohatou kořist, avšak na zpáteční cestě se Makedoncům postavili do cesty bojovní Triballové. V bitvě s Tribally byl Filip II. těžce poraněn a makedonská armáda musela spěšně ustoupit, zanechávající na bojišti kořist získanou na Gétech a Skythech.¹¹

Rozšíření makedonské moci až k černomořskému pobřeží, odkud pocházela velká část obilí pro zásobování Athén, nemohlo nechat Athéňany klidnými, obzvláště poté, co Makedonci oblehli Byzantion a zajali athénské obchodní lodě. Protimakedonská strana nabývala na moci a nakonec byl tzv. helénský spolek roku 339 př. Kr. poražen v bitvě u Chaironeie.

Po Filipovi II. to byl jeho syn Alexandr, který roku 335 př. Kr. znovu vytáhl do severní Thrákie, aby zde upevnil svůj vliv. Po tvrdých bojích s Tribally uznal jejich král Syrmos jeho nadvládu. Mnoho thráckých vojenských oddílů se pak zúčastnilo i vojenského tažení proti Perské říši.

Roku 330 př. Kr. povstal proti jejich nadvládě odryský kníže Rebulas a jiný vazalský král Seuthés III.¹² Po smrti Alexandrově roku 323 př. Kr. připadla Thrákie jeho generálovi Lysimachovi. Ten pak potlačil toto povstání, ale porážka Seutha III. nebyla úplná. Svoji vládu si nakonec udržel. V letech 313 a 310/9 př. Kr. Lysimachos bojoval proti Kallatidě. V roce 313 př. Kr. sváděl boje nejenom s tímto městem, ale i se Seutem III. v balkánském pohoří

¹¹Bouzek 2005.

¹²Seuthés III. si nechal postavit po řeckém vzoru opevněné město Seuthopolis (z řečtiny Seuthovo město, bulharsky Sevtopolis) v Růžovém údolí kolem roku 320 př. Kr.

a u Perinthu bojoval také proti Pausaniovi. Přes všechna úskalí se mu nakonec podařilo své nepřítelé porazit. Jeho říše nikdy nedosáhla úplné jednotnosti jako ptolemaiovský Egypt. Roku 309/8 př. Kr. si nechal Lysimachos vybudovat své sídelní město na Chersonésu, které se jmenovalo po něm Lysimacheia. Ještě roku 298 př. Kr. zastavil první pokusy o vpád Keltů na toto území.

2.1.1. Keltové

Jejich úsilí o proniknutí do této oblasti mělo své počátky už od konce 4. stol. př. Kr. Ale až smrt Lysimachova a následné oslabení říše jim připravilo podmínky pro jejich vpád. Spálili Seuthopolis a pak ji na krátko osídlili. Pak si Keltové v jižní Thrákii založili své vlastní království pod vedením Komontiriose v letech 279–277 př. Kr. Říše se udržela celých šedesát let. Hlavním městem tohoto království bylo město Tyliš.¹³ Samotní Keltové v dobývání pobřežních řeckých měst nebyli úspěšní. Ohrožované oblasti však platily Keltům tribut za „ochranu“. Celkově keltská nadvláda byla krutá jak pro Thráky tak i Řeky. Z tohoto důvodu mnozí thráčtí žoldnéři v těchto neklidných dobách raději sloužili v helénistických armádách. I přes to vše si někteří thráčtí vládcové dokázali udržet relativní samostatnost. Dva z nich jsou známí z epigrafických nápisů. Jedná se o vládce jménem Kotys a Adaios, který vládl při dolním toku řeky Marici.

Poslední keltský král byl svržen roku 218 př. Kr. díky thráckému povstání. Pak se celé království rozpadlo a zbytky Keltů odešly do Malé Asie za svými „spolupůvodci“ v Galatii.¹⁴

2.2. Historické záznamy o emporiu Pistiros

Název řeckého emporia Pistiros známe díky kamennému nápisu, druhotně použitému v nedaleké římské silniční stanici (mansiu). Tato kamenná stéla byla objevena v listopadu roku 1990 poblíž vesnice Vetren a je uložena v muzeu v Septemvri. Nápis je vytesaný v žulovém bloku o rozměrech 0,26 – 0,27m (výška) a 0,63m (šířka).¹⁵ Začátek textu chybí, avšak v 32. řádku nápisu se dozvídáme, že v Pistiru žili osadníci z Thasu a Apollonie. Ze zbytku je zřejmé, že Řekové získali od místních thráckých panovníků určitou míru samosprávy, a tak mohli město opevnit, budovat si zde své domy a věnovat se obchodu. Tento fakt měl veliký přínos i pro okolní místní obyvatelstvo, které tak získalo přístup ke kvalitní řecké keramice a jiným užitkovým předmětům.

¹³Podobu města neznáme, nebylo dosud prozkoumáno. Pravděpodobně leží v dnešní turecké Thrákii.

¹⁴Bouzek 1990.

¹⁵Velkov-Domaradzka 1996, 205.

Z historických zpráv můžeme čerpat od Herodota,¹⁶ který podává zmínku o existenci polis Pistiros v Thrákii v jeho popisu událostí, když Xerxés procházel tímto územím v roce 480 př. Kr. Jeho poznámka zahrnovala i to, že král překročil řeku Nestos (dnešní Mestu) a minul město jménem Pistiros, které je situováno v sousedství velkého slané jezera, bohatého na ryby, a pak pokračoval směrem k Pangaionu. Z Herodotova vyprávění lze tedy vyvodit, že Pistiros je umístěn na příhodném místě nedaleko ústí řeky Nestos. Další kdo, zaznamenal město s tímto nápisem byl Stefanos z Byzantia. Také on uvádí emporion s tímto jménem. Podle publicisty A. Meineka jde o jedno a totéž místo zmiňované jak Herodotem, tak Stefanem z Byzantia. Celkově je obtížné říci, zda obě zmínky mají na mysli stejné místo anebo úplně odlišná místa ležící v Thrákii.¹⁷

2.3. Historický exkurs emporia Pistiros

Toto místo bylo osídleno od konce 6. století př. Kr. Ve třetí čtvrtině 5. století př. Kr. bylo občany z řeckých měst Maroneie a Thasu vybudováno monumentální opevnění s pravoúhlým plánem ulic, ležících na severním pobřeží Egejského moře. Osadníci si ponechali zvyky a práva z měst, ze nichž pocházeli. Nově založené emporion se tak stalo dceřiným městem Thasu a Maronei.¹⁸

Počátky Pistiru jako obchodní výspy spadá do časů, kdy se stavěly nejranější hroby (s nálezy importů řecké keramiky) v Duvanli a „knížecími“ stavbami ve Vasil Levski. Pistiros se stal již v této době hlavním místem řecké penetrace v centrální Thrákii. Již za časů perské okupace Thrákie a severního Řecka byl místem, odkud se obchodovalo s tráckou aristokracií. Po bitvě u Marathónu a Salamis mají Řekové otevřený přístup k Odryskému království.¹⁹

Pistiros byl také metalurgickým centrem, kde se vyráběly výrobky určené na export pro odryské krále. Bohatá ložiska rud v okolí byla také jednou z hlavních příčin založení města. Vzácnější kovy jako zlato a měď se dovážely přes hory, zatímco železo se zpracovávalo v Pistiru a jeho velké množství se přepravovalo po řece. Kvůli tavbě kovů bylo zapotřebí velkého množství dřeva, tudíž docházelo k devastaci okolí.

Jak již bylo zmíněno, město leželo na řece Marici, která bývala splavná pro menší lodě až do Pistiru. Avšak stopy kol vozů u brány v hlavní ulici nám dokládají, že vedle říční dopravy se používalo i vozů na přepravu zboží. Rozpětí kol mělo vzdálenost okolo 1,5m. Hlavní cesta vedla na jih z emporia přes hory. K přepravě se využívaly převážně muly a mezkové.

¹⁶Herod. VII, 109, Oberhummer, *RE* XX, 2 (1950), col. 1837.

¹⁷Velkov-Domaradzka 1996, 205.

¹⁸Bouzek 2005.

¹⁹Bouzek 2002, 343.

V poslední čtvrtině 4. století bylo město zničeno Filipem II., který si tuto oblast snažil podmanit. Po násilné destrukci se město podstatně zmenšilo a nebyla obnovena část domů, která ležela mimo hradby, stejně tak byl omezen import thaského vína a attické keramiky.

Město bylo zničeno keltským vpádem pravděpodobně roku 278 př. Kr. Jejich přítomnost lze doložit nálezem Duchcovské laténské spony.²⁰ Po zničení města Keltskými nájezdníky, nebylo město obnoveno a existovala tu jen malá osada, která se zabývala zpracováním kovů.

2.3.1. Jednotlivé fáze emporia

Fáze před-urbánní (cca 475-430)

Rané osídlení bylo zřejmě založeno blízko říčního břehu. Archeologické doklady takového osídlení jsou částečně zničeny destruktivní činností řeky nebo zaneseny říčními sedimenty. Některé drobné nálezy keramiky a bronzů datované ke konci 6. století př. Kr. rovněž dokládají skutečnost, že bylo místo užíváno k obchodním účelům již před založením emporia. Osadníci, kteří založili emporion tak přišli na místo, které bylo v té době již známé a fungovalo jako středisko obchodu. Nejednalo se ještě zřejmě o stálou obchodní stanici, místo bylo využíváno spíše k příležitostným obchodním transakcím.

Fáze I (cca 430-370)

Okolo roku 430 dochází k založení města osadníky z ostrova Thassu. Důvodem pro založení emporia byla blízkost bohatých měděných a železných dolů v horách kolem města. Místo bylo výhodné, jelikož se nachází pravděpodobně v nejzazším místě splavném pro říční lodě, a mohl zde být překládán náklad nesený pomalejší pozemní karavanou na rychlejší říční lodě. V okolí města také vedla důležitá obchodní cesta směrem k severu.

Fáze II (cca 370-300)

Během této druhé historické fáze emporia byla opravena východní městská brána a postaveny nové budovy. Emporion bylo dále rozšířeno směrem k severu. Celkově je to období ekonomického a kulturního rozkvětu města.

Lze tuto fázi ještě vymezit pomocí událostí kdy roku 350/345 bylo město napadeno a částečně pobořeno Filipem II. na fázi II a. Další na fázi II b, kdy bylo roku 310/300 město poničeno a vypáleno.

²⁰Bouzek 2007, 249.

Fáze III (cca 300-279/8)

Ve třetí historické fázi se město vzpamatovalo z těžkých ran utržených při obléhání na přelomu 4. a 3. století př. Kr. a některé stavby prošly dalšími rekonstrukcemi. V letech 279/8 je však město definitivně zničeno a vypáleno Kelty během jejich Balkánského tažení.

Fáze post-urbánní

Po poslední Keltské destrukci se město již nikdy nevzpamatovalo. Během zbytku 3. století př. Kr. je díky dochování tavících pecí doložena metalurgická aktivita na území města. Velká povodeň přibližně sto let po druhé keltské destrukci definitivně ukončuje dějiny emporia.

2.3.2. Přehled na základě nálezů

Historie Pistiru před jeho opevněním je doposud málo objasněná. Můžeme jen konstatovat základní fakta, která vycházejí z dosud probádaných částí této lokality. Dosud se nepodařilo odkrýt rané vrstvy. Zdá se velmi pravděpodobné, že rané osídlení bylo blízko řeky. Většina raného materiálu pochází ze zničených vrstev blízko řečiště. Vysvětlením proč doposud nebylo nalezeno rané osídlení, může být i to, že vrstvy jsou překryté pozdějšími říčními sedimenty. Několik vrtů odkrylo kulturní vrstvy ve spodní terase Marice v hloubce tří a půl až čtyř metrů pod současným povrchem.²¹

Dále jsou k dispozici fragmenty keramiky pocházející z roku kolem 500 př. Kr. z jiných míst v důsledku sekundárního umístění. Dále bylo nalezeno několik opotřebovaných bronzových předmětů z 6. stol. př. Kr., které poukazují na to, že toto místo bylo již dříve osídleno před samotným budováním opevnění. Bylo používáno jako obchodní stanice a osídleno přechodně kupci. Používali řecké picí servisy, převážně ve společnosti svých tráckých partnerů a prostředníků.

Nejstarší nálezy lampiček se datují okolo roku 500 př. Kr. a pravděpodobně pocházejí ze severního Řecka. Lamy byly rozmanitých tvarů a jejich obliba trvala po celé klasické období.

Mezi nejranější bronzové nálezy patří makedonské korálky z konce 6. či raného 5. století a jeden fragment fibuly ze 7. -6. století, nalezený v mladším kontextu AV II.

Hlavní dokumentaci keramiky nám poskytují fragmenty attické černo-figurové keramiky z konce 6. století. Keramiky z 5. století je méně. Fragment pohárku, nalezený v sutí u severního městského opevnění, je znám z první čtvrtiny 5. století. Jiný fragment číše (kylix)

²¹Bouzek 2002, 343.

s grafitem je datován na začátek 5. století, výjimku tvoří poslední čtvrtiny tohoto století. Jedná se o fragment zvoncového kráteru datovaný do poslední čtvrtiny 5. století. Z prvních tří čtvrtin 4. století máme bohaté nálezy kvalitní keramiky tzv. krčských váz a jemného černě glazovaného zboží. Na začátku 3. století se do Pistiru dostala i pozdější keramika tzv. stylu Západního svahu Akropole.

3. HISTORIE VÝZKUMU LOKALITY

Tato kapitola má stručně poukázat na vývoj bádání, protože archeologické práce na emporiu trvají již několik let. První archeologické zmínky z okolí Vetrenu máme z roku 1988. Teprve o několik let později byla přizvána naše česká expedice, která také nemalým dílem přispěla k poznání dějin Pistiru.

3.1. Výzkumy probíhající před česko – bulharskou spoluprací

Již dříve lidé žijící v Septemvri informovali badatele o výskytu sedimentů v údolí Maricy. Tyto zprávy zahrnovaly i zbytky staveb, kamenných bloků a jiných nálezů. První archeologickou pozornost na sebe upoutalo okolí okolo Vetrenu, když V. Dobruský²² zveřejnil zprávu o dvou fragmentech kamenného nápisu, nalezených v antických ruinách nedaleko Vetrenu.²³

Během vykopávek se použily také geofyzikální metody zkoumání. K lokaci východní brány se použilo elektrického měrného odporu. V roce 1992 až 1994 se touto problematikou zabývají geofyzici z Bradfordské univerzity. Používají magnetická měření v oblasti Pistiru I, také měření za pomoci elektrického odporu či magnetická měření.

Archeologické vykopávky začaly v květnu roku 1988 formou dvou sond E19 a E25, za účelem odkrytí předpokládané zdi. Ve stejný rok probíhá výzkum jižní brány, objevené pomocí geofyzikální metody. Dále se otevírá kvadrant B1. Následujícího roku se otevírají ještě kvadranty A5, A10, B2, B7, B12, E24. V roce 1989 se pokračuje v identifikaci archeologických znaků v prostoru jižní brány a otevírají se kvadranty B17, B22, B'2 a B'7. Paralelně s těmito kvadranty se otevírají i A15 a B11 za účelem vysvětlení dat získaných na základě geofyzikálního měření.

V závěrečném shrnutí se archeologické práce v posledních letech zabývaly začišťováním a historií jižní brány a okolních oblastí zkoumaných před rokem 1992. Od roku 1993 vyplouvají na povrch jiné problémy spojené s linií zdí, kdy západní průběh nebyl vůbec zmapován.

²²Ředitel Archeologického muzea v Plovdivu.

²³Domaradzki 1990, 13.

3.2. Spolupráce česko – bulharské expedice

Samotný projekt na lokalitě Vetren – Pistiros, je organizován za spolupráce Archeologického institutu bulharské vědní akademie, archeologického muzea v Septemvri, Karlovy univerzity v Praze a Liverpoolské univerzity²⁴.

Oddělení klasické archeologie na Karlově univerzitě bylo přizváno roku 1991, aby se zúčastnilo výzkumu na emporiu Pistiros. V následujícím roce si český tým lokalitu prohlédl a v roce 1993 začali se samotným výzkumem. Areál emporia je nazýván Adžijska Vodenica II. a leží blízko moderního městečka Septemvri.

Cílem české mise bylo ujasnit si představu o místě ležícím podél západního limitu města a jeho fortifikace.²⁵ Práce v terénu od roku 1994 – 1998 probíhaly tři až čtyři týdny v měsících srpen a září. Později jenom v měsíci srpnu.

Od 1994 – 1998 se po pět sezón účastnili prací v terénu Jan Bouzek a Jiří Musil, Petr Juřina v letech 1994 – 95, Pavel Titz 1995–98 a Ladislav Boháč v roce 1998. Jiří Musil má na starosti výkopové práce. Jan Bouzek je odpovědný za celý projekt, zpracování keramiky a výslednou publikaci.

V letech 1994–98 se odkryly čtyři kvadranty: kvadrant A (sektor 3240/1150, 3240/1145, 3245/1145 a 3245/1150), hlavní kvadrant B zkoumaný v letech 1994 – 98 (sektor 3265/1120, 3270/1120), kvadrant C odkrytý v letech 1994–95 (sektor 3275/1120 a 3280/1120) a kvadrant D se zbytky západního opevnění, zde se situace zkoumala pomocí několika výkopů v letech 1995-97.

Nálezy jsou doloženy v kvadrantu A, C a D. V kvadrantu C se našlo velké množství keramiky ze studně a sklepa. Od roku 1998 začínají práce i v jiné části emporia

V Pozdějších letech se prací v terénu po každou sezónu účastní Jan Bouzek, Jiří Musil a studenti klasické archeologie z Karlovy univerzity. Od roku 1998 - 2004 se zkoumal „Tripartite house“, který bude podrobně popsán v následující kapitole.²⁶

V roce 2000 česko-bulharská expedice odkryla urbanistický plán města z 5. století př. Kr. Mezi nálezy patří mince z předhelénistické doby, otisky gem se zobrazením honících se psů a fragment attického červenofigurového kráteru z konce 5. století př. Kr.

Od roku 2006 jsem se i já osobně účastnila výkopů na této lokalitě spolu s dalšími studenty klasické archeologie. V roce 2006 se prováděly sondáže ve čtverci B11 a začistila se

²⁴ Kontrakt je založen na dohodě mezi Karlovou Univerzitou a Archeologickým muzeem v Septemvri a je oficiálně potvrzen vládou Bulharské Republiky.

²⁵ Bouzek-Musil 2002, 37.

²⁶ Bouzek-Musil 2007, 62.

původní sonda Dr. M. Domaradzkiho. V dalších letech se pokračovalo v tomto sektoru s úkolem prozkoumat situaci okolo vnitřní věže brány a systém kanalizace.

4. TRIPARTITE HOUSE

V této kapitole je popsána historie archeologického výzkumu i vlastní vznik a zánik domu. Na základě objevených skutečností a nálezů je možno lépe porozumět celkové konstrukci a s pomocí nálezů nastínit možnou dataci jednotlivých stavebních fází.

Pro lepší orientaci se „Tripartite house“ nachází podél hlavní ulice, jižním směrem a je půdorysně rozdělen do tří hlavních částí²⁷, zatímco na opačné straně ulice více západně leží dům č. 1. Dům č. 1 bude podrobněji rozebrán v následujících kapitolách.

4.1. Historie výzkumu domu²⁸

Archeologický průzkum zde začal probíhat v roce 1998 v kvadrantech A20 a A19. Výkopová sezóna trvala tři týdny v rozmezí od 17. 8. do 4. 9. Odkryly se tři vrstvy v severní půlce kvadrantu A20. První dvě obsahovaly malé fragmenty tašek a keramiky. Také se odkrylo dláždění (jednalo se o podlahu) kolonády (portikus) podél cesty. Mezi nálezy převládalo místní šedé zboží.

V následujícím roce výkopy probíhaly také od 17. 8. do 4. 9. Pracovalo se ve třech sektorech.²⁹ V kvadrantu A20 se pracovalo na dvou plochách a to A20 SV a A20 SZ. V tomto kvadrantu byl nalezen soubor keramiky z poslední fáze osídlení.

V roce 2000 se výzkum soustředil převážně do východního urbanistického centra. Česká expedice tento rok začistila komplex domu a jeho dlažbou na jihu ulice, naproti domu č. 1. Hlavní ulice a styl dláždění zkoumala bulharská kolegyně Daniela Bogdanova. Dláždění je provedeno technikou „macadam“ a styl provedení a datování do druhé poloviny 5. století př. Kr., odpovídá prvnímu monumentálnímu opevnění města. Druhá fáze je datována pomocí attické keramiky do druhé čtvrtiny 4. století př. Kr. Povrch posledního dláždění je podobný jiným dlažbám ulic spadajících do konce 4. a začátku 3. století př. Kr.

Rok 2001 sebou přinesl otázku interpretace stavby, která byla odkryta při předchozím výzkumu. Dále se výkopy orientovaly do třech sektorů A19 SV, A20 SZ a A20 SV o rozměrech 5 x 5m. V A20 SJ se pokračovalo v odkrývání dalších skutečností. V sektoru A20 SZ se pokračovalo v bádání několik písečně-jílovitých vrstev s malými nálezy. V rohu sektoru A19 SZ se začistovalo a navázalo se na výzkum v místech, kde pracovala D. Kantinčarova. Dále se vykopala nejnižší část rozlehlého domovního komplexu v sektoru A20 SZ a SV a sektoru A19 JV.

²⁷Odtud název „Tripartite house“.

²⁸Bouzek-Musil 2007, 62.

²⁹Jeden z těchto podsektorů A19 JV byl rozšířen.

Následující rok probíhala výkopová sezóna od 5. 8. – 23. 8. Pracovalo se v sektoru A20 SV. Zde se podařilo najít pár zlomků rané keramiky. Stratigrafie vrstev nám potvrzuje, že zdejší obyvatelé měli problémy se záplavami.³⁰ Další práce probíhaly v sektorech A20 JZ a A20 JV.

V roce 2003 bylo složení archeologického týmu následující: Jan Bouzek, Jiří Musil a studenti klasické archeologie Libor Grmela a David Lužický. Sezóna probíhala od 11. 8. do 29. 8. Při zhlédnutí situace, došlo k vážnému porušení profilů poslední zimou. Zavřely se sektory A19 JV, A20 SV a A20 SZ. V těchto sektorech byly pouze začištěny profily s cílem odstranit škodu způsobenou vlivem počasí. Pořídila se dokumentace hlavních dvou destrukcí způsobených požárem a záplavami. V sektoru A20 JV a A20 JZ se provedly sondáže tohoto místa. Dále se otevřel nový sektor B16 SV.

Následující rok trvala výkopová sezóna od 9. 8. do 27. 8. Složení týmu bylo stejné jako v předchozím roce. K tomuto týmu ještě přibil další student klasické archeologie Štěpán Rückl. K týmu se také přidali dva dobrovolníci Markéta Chadžijska a Steve Asselin. Hlavním cílem bylo, podobně jako v minulých letech, prozkoumat „Tripartite house“, který leží na jih od hlavní silnice. Výkopy pokračovaly v sektorech A20 JV, A20 JZ a A19 JV. V minulém roce se v sektoru B16 SZ otevřela sonda o rozměrech 3 x 5m a letos se ještě rozšířila o dva metry jižním směrem.

V roce 2005 byly velké záplavy v Bulharsku, které měly za následek ztížení situace pro český tým. Archeologické vykopávky začaly od 8. 8. do 26. 8. Cílem bylo ukončit výzkum v sektorech A19 JV a A20 JZ a tak si udělat obrázek o architektonických fázích. Zkoumala se část u jižní zdi domu a jeho poslední dvě fáze existence. Provedla se sondáž mezi sektory B16 SZ a A20 JV, kvůli lepšímu začištění situace v jihovýchodním rohu zdi a lepšímu prozkoumání následujících vrstev dlažby, která ležela na východě. V kvadrantech A19 a A20 se začišťovala destrukční vrstva.

4.2. Detailní popis domu

V předcházející pasáži jsem se nažila nastínit průběh výzkumu „Tripartite house“ během jednotlivých let. Další podrobnosti budou rozebírány zde nebo v kapitole věnované nálezům.

Dům byl několikrát přestavován, ale respektoval původní městské uspořádání. Nejranější konstrukce se datují do pozdního 5. století př. Kr.

³⁰Zkoumání vrstev a jam způsobených záplavami pomocí statigrafie.

4.2.1. Půdorys domu a jeho základy

Podle zdokumentované situace je patrné, že dům byl obdélného půdorysu.³¹ Základy byly kamenné. Kameny jsou různých velikostí a tvarů. Díky blízkosti řeky, místní obyvatelstvo využívalo ke stavbě hlavně říčních valounů. Větší kameny byly prokládány menšími kvůli lepší provázanosti.

Kamenné základy jsou podobné základům domu č. 1, který byl odkryt na jiné straně ulice. Díky tomu se zdá pravděpodobné, že dům mohl být podpírán dvouposchodovou konstrukcí.³²

4.2.2. Stěny, podlahy, strop

Z velké pravděpodobnosti byla podlaha z udusané hlíny. Z kamenných základů můžeme zhruba usoudit, jak byl dům členěn. Podle nálezů uhlíků, mazanice a dalších konstrukčních materiálů se dá odvodit, jaký materiál byl ke stavbě použit. Dokladem toho jsou destrukce v severní části sektoru A 20 SV z páté vrstvy. Díky destrukci došlo k vypálení cihel mezi dvěma stěnami, které ležely v pravém úhlu. V tomto sektoru pod podlahou ze 4. století př. Kr. ležela hromada kamení ze zdi z fáze II a. Výkopy ukázaly post-urbánní jámu v hloubce 1, 6m pod povrchem.

V sektoru A19 SZ roh se našel veliký kámen s řeckými písmeny APA/TON. Tento nález byl předělán ze staršího monumentu. Dokladem toho jsou stopy dláta. Také se hovoří o originálním překladu dveří. Jiný kámen s podobným opracováním ležel podélně. Tento nález dokládá, že byl materiál ze zničené budovy přepracován a znovu použit, tím je doložena rekonstrukce domu okolo roku 300 př. Kr.³³

V sektorech A20 SZ, SV a A19 JV se odkryly ploché kamenné báze, které zřejmě podpíraly dřevěné sloupy uvnitř místností. Lze tuto skutečnost spojit s ranou historickou fází domu datovanou do raného 4. století př. Kr.

V sektoru A20 SV se odkryly kulaté kamenné destičky.³⁴ Podle kontextu se zdá, že podporovaly dřevěné sloupy, které nesly strop. Jejich rozestup činí 2m a jejich pozice respektuje hlavní osu domu. Patří do různých odkrytých úrovní a každý z nich označuje místo rekonstrukce po záplavách, které přinesly další naplaveniny.

Sektor A20 JV představuje nález skupiny říčních kamenů, které tvořily zeď mezi pokoji 3A a 3B.

³¹Obr. č. 7.

³²Lazov 2007, 20.

³³Bouzek-Musil 2007, 62

³⁴Tento nález souvisí s objevením zásobnicových jam v tomto sektoru, které jsou popsány v kapitole s nálezy spolu s datací tohoto horizontu.

V sektoru A20 JV byly nalezeny fragmenty ohořelé zdi s bílou a červenou malbou. Zbytky konstrukce vnitřního uspořádání domu potvrdily pravoúhlý charakter vnitřních zdí. Ta je kolmá či paralelní s hlavní silnicí, která je orientována V – Z.³⁵

V B16 JZ vnější hlavní zeď severní části domu je datovaná do poslední fáze a patří mezi nejlépe zachované části zdí tohoto domu.

Fragmenty mazanice s otisky proutí, prken, stavebního dříví a výlisky dveří a oken spolu s kousky pálené zdi jsou dokladem, jak postupovali a jaký materiál používali při stavbě.

Strop nesly dřevěné trámy, které stály na plochých kamenných deskách. Z jednoho spáleného sloupu se nám dochovalo pouze 26cm.

4.2.3. Portikus

V roce 1998 bylo odkryto dláždění³⁶ kolonády podél cesty. Je možné tuto skutečnost interpretovat jako vstup do budovy, neboť kamenná podlaha portiku uzavírala hlavní cestu. Východní část portiku ukazuje pozdní destrukci dlažby, jejíž destrukční jámy jsou vyplněny velkými kameny z této dlažby, černou hlínou, fragmenty keramiky a tašek ze spadlé střechy. Konečná podoba, kterou získala dlažba portiku, překrývá ranou destrukci situovanou jižně a jihovýchodně. Je zřejmé, že dlažba v těchto místech byla opravena během posledních úprav zaviněných destrukcí.

4.2.4. Střešní konstrukce, střešní tašky

V třetí a čtvrté vrstvě jsou zaznamenány kalyptry a tašky ze spadené střechy. Tašky jsou lakónského typu a jejich počet ukazuje na skutečnost, že střecha, kterou pokrývaly, musela být opravdu velká. Střešní tašky jsou kvalitně vypálené, z toho důvodu musela mít střešní konstrukce také velkou únosnost tohoto zatížení. Jelikož se lokalita nachází na severu, v zimě se při sestavování stavební konstrukce domu musel brát ohled na velké množství sněhu. Jeho obdélný půdorys naznačuje, že disponoval sedlovou střechou. V jižněji položených oblastech jsou naopak střechy rovné, protože zde nehrozilo nebezpečí velké zátěže s příchodem zimy. I dnes lze tyto rozdíly pozorovat. U nás je běžné, že domy mají sedlovou střechu, zatímco v jižní Evropě bychom ji hledali marně.

Střešní tašky jak bylo uvedeno výše, jsou lakónského typu. Pokládaly se ve vodorovných řadách, styčné body byly překryty kalyptry, které jsou kruhového průřezu. Na některých taškách se objevují i různé druhy značek.³⁷ Způsob jakým byly tašky upevňovány

³⁵Bouzek-Musil 2007, 62.

³⁶Jedná se o podlahu.

³⁷Musil 1996, 47.

na střechu by mohl být následující. Základem byl krov, který měl za úkol přenášet zatížení způsobené vlastní tíhou střechy, sněhem apod. na nosné stěny stavby a nesl střešní latě. Volný prostor byl vyplněn hlínou, do které se pokládala střešní krytina. Na taškách nejsou žádné stopy po výběžcích apod. Proto se tento způsob jeví jako nejvhodnější.

4.2.5. Odvětrávání

Doklady o systému odvodu kouře pomocí zděných komínů, podobně jako v Olynthu³⁸, na této lokalitě chybí. K odvětrávání a osvětlování místnosti se používala tzv. Opaia. Pojem slova „Opaion“ je v moderním pojetí jako střešní taška s otvorem a vyšším okrajem okolo. Tento otvor mohl být kulatého, oválného či čtvercového tvaru se zakulacenými rohy. K opaionu patřilo i víčko, které se podle potřeby otevíralo.

4.3. Nálezy a datování³⁹

4.3.1. Tašky, cihly, mazanice

Ve čtvrté vrstvě bylo nalezeno mnoho tašek převážně typu lakónského, vzácněji korintského. Ty se hlavně našly v kvadrantu A19 JV. Tašky jsou širší než kalyptera, které převažovaly ve třetí vrstvě. V páté vrstvě sektoru A20 SV se našel opaion, který sloužil k odvodu kouře z místností a svým způsobem nahrazoval okno. Jiný opaion zase v třetí vrstvě sektoru A19 a sektoru A20 Z v sedmé a deváté vrstvě.

Dobře zachovaná korintská kalyptera pocházející z destrukce okolo roku 300 př. Kr. dokládá, co se v těchto dobách používalo k zastřešení.

V horních vrstvách sektoru A20 JZ se objevila destrukce tašek, pálených cihel a mazanice. Nálezy kousků dřeva a mazanice s otisky proutí byly běžné.

4.3.2. Mince

Při odkrývání prvních vrstev se našly dvě mince v sektoru A20 SV. Jedna z nich patří Alexandru III. Ve čtvrté vrstvě se během začišťování našly bronzové mince a jedna stříbrná řecká mince. V sektoru A20 JV byly nalezeny thaské mince spadající do datované do 5. století př. Kr. Další nálezy jsou z B16 JZ, kde se odkrylo několik mincí, mezi nimi i mince patřící Filipovi II.

V B16 SV bylo odkryto několik mincí, z nichž je nejvýznamnější posmrtná mince Alexandra Velikého.

³⁸Cahill 2002.

³⁹Bouzek-Musil 2007, 62.

Depot

V sektoru A20 SV u nároží se nalézala váza obsahující 434 drachem Alexandra Velikého, Filipa II., Lysimacha a jiných raně helenistických vládců. Dále to byl soubor 115 tetradrachen Alexandra Velikého, Filipa II. Lysimacha, Demetria Poliorkéty a Seleuka I a tři zlaté statéry Alexandra Velikého.⁴⁰

Mince byly vloženy v oinoché, váza byla vyrobena na hrnčířském kruhu a datuje se do raného 3. století př. Kr. Našla se v boční rozšířené jámě pod podlahou v době poslední destrukce. Dříve byla váza uložena v pytli, který byl zničen požárem. Poblíž se našla ještě jedna jednoduchá jáma, která byla plná fragmentů vázy a tašek, které se sesuly při destrukci.

Váza s depotem byla v dobrém stavu, stejně jako soubor mincí. Jelikož mezi mincemi nejsou žádné drobné peníze, zdá se, že majitel musel být obchodníkem a svůj majetek schovával ve spěchu před blížícím se nebezpečím. Vedle mincí se ve váze našel i astragal a dva jiné v jejím okolí.

Shrnutí mincí

Z rané fáze máme nálezy mincí Amadokla (410 – cca 387 př. Kr.), z druhé čtvrtiny převažují mince Kotyse I. A jeho následovníků a z druhé poloviny několik mincí řeckých měst, Filipa II. A Alexandra III. Z poslední fáze jsou to hlavně mince Lysimacha.

4.3.3. Závaží

Z kontextu 1232 máme k dispozici tkalcovská závaží. Tři jsou dochována pouze ve fragmentech a jeden je v celku.

V sektoru A20 JZ máme patnáct závaží s otisky gem se psem. Další závaží jsou roztroušeny vlivem destrukce v sektorech A20 JV a JZ.

4.3.4. Keramika

Ve čtvrté vrstvě byl nalezen fragment keramiky tzv. stylu Západního svahu Akropole, který tuto situaci datuje někde na začátek 3. století př. Kr. a jiné fragmenty spadající do raného 3. století př. Kr. Dále fragment červeno-figurové keramiky ranějšího data s palmetou. V sektoru A20 SV se našel celek místních váz z velmi pozdní fáze nadvlády z 3. století př. Kr. dochován in situ. Řecká keramika nalezená v horní destrukční vrstvě je na základě znaků datována do raného 3. století př. Kr., podle tohoto nálezů se zdá pravděpodobné, že destrukce tohoto domu spadá do konečné fáze existence emporia. Tento

⁴⁰Bouzek-Musil 2007, 62.

soubor váz nám ukazuje, jaké typy keramiky místní obyvatelstvo používalo v poslední fázi okupace Pistiru.

Z třetí vrstvy sektoru A19 JV máme fragment attické keramiky typu Gnathia a fragmenty rané keramiky tzv. stylu Západního svahu Akropole. Dále bylo oblíbené ve 3. století př. Kr. černě glazované zboží a lokální ručně vyráběné kuchyňské zboží. Jen vzácně je šedé zboží vyráběné za pomoci hrnčířského kruhu. Tato keramika převládala po celou dobu poslední fáze.⁴¹

Bohužel další nálezy řeckého zboží máme až z poslední čtvrtiny 4. století př. Kr., to poukazuje na skutečnost, že řecká keramika byla v této době těžko přístupná. V sektoru A20 SZ se dochovalo mnoho zásobnic nazývaných pithoi in situ. Pátá vrstva poukazuje na keramiku, která imituje attické vzory.

Nález velké zásobnice v domě⁴² spadající do konce 4. století př. Kr. V sektoru A20 SV nálezy fragmentů attické černě glazované, červeno-figurové keramiky, několik kousků severní řecké černě, červeně glazované keramiky a místní šedé zboží vyrobené na kruhu ze 4. století př. Kr.

Pod destrukcí portiku datující okolo roku 300 př. Kr. se našel fragment louteria s dekorací.

V sektoru A20 JZ se pod destrukční vrstvou našla attická keramika datovaná do pozdního 5. století až raného 4. století př. Kr. s lokální keramikou charakteristickou pro toto období a tři zlomky louteria s dekorací. Dále attický kylix s dvěma postavami v tondu, zlomky kratéru a jiných váz patřících do okruhu následovníků malíře Meidia a dále velké množství černě glazované keramiky používané v tomto období. Tato skutečnost nám umožňuje určit chronologii místní keramiky. Ranější depozit obsahuje hodně tmavě hnědého zboží vyráběné na hrnčířském kruhu, hnědé kuchyňské keramiky s plastickými pásky a šedé zboží, které se vyznačuje hrubým provedením a nejspíš navazoval na lokální thrácké tradice.

4.3.5. Jámy v sektoru A20 SV

Jáma F (2009A, zásobnicová jáma) obsahovala materiál z poloviny do konce 4. století př. Kr. a tím byla, odstartovává předposlední destrukční úroveň.

Jáma I (2022, zásobnicová jáma) byla vytvořena dříve než ta předešlá a obsahovala keramiku z třetí čtvrtiny 4. století př. Kr. Vypadá to, že byla zaplněna z části, když se uklízelo po opravě domu po destrukci okolo roku 300 př. Kr. Keramika byla pomalovaná bílou barvou. Dále se našly kousky hliněného sloupu a rámu dveří či okna.

⁴¹Bouzek-Musil 2007, 62.

⁴²Jiné označení je pithoi.

Nálezy z jámy 2017 ukazují, že byla uzavřena v polovině 4. století př. Kr. Zde se našel jeden neobvyklý předmět z pálené hlíny, který překrýval dřevěnou konstrukci. Depozit se podařilo získat po začistění destrukce emporia zapříčiněné Filipem II. Mezi nálezy převažuje attická keramika datovaná do druhé čtvrtiny 4. stol. př. Kr. a fragment nedekorovaného oltáře.

Jáma K (2023) je datována do post-urbální periody.

4.3.6. Ostatní

V sektoru A20 SZ se objevovaly fragmenty železných hřebíků. V sektoru A20 SV v páté vrstvě se v destrukci mezi dvěma stěnami našli 14cm dlouhé hřebíky a železný hák.

Nálezy částí oltáře a zvířecí hlavy „figurky“ poukazuje na skutečnost, že zde existoval domácí oltář, který byl zničen.

V poslední destrukční vrstvě v sektoru A19 JV se našla železná násada oštěpu, která je dokladem dramatických událostí, spojených s keltským vpádem do města.

V horních vrstvách sektoru A20 JZ se našel pithos a v něm uložené dvě lampy vyrobené na hrnčířském kruhu. Jedna se dochovala celá a druhá v několika zlomcích. Dále byly nalezeny tři kousky olova, které našly využití v architektuře a bronzová situla.

5. Řecká obytná architektura

Z antických literárních pramenů máme dochované zmínky o obytné architektuře, např. Sókratés navrhuje, jak by měly být domy stavěny: „*Chce-li někdo mít dům takový, jaký má být, nemusí to zařídit tak, aby dům byl k obývání velmi příjemný a užitečný?*“⁴³ Podle něj je základním principem mít dům v létě chladný a naopak v zimě teplý. Zkrátka takový, aby se vlastník mohl uchýlit kdekoliv a měl přitom pohodlí.

Dalším, od koho můžeme čerpat je Vitruvius: „*Poněvadž Řekové atria nepoužívají, tedy je ani nestavějí, nýbrž zřizují pro příchozí od domovních dveří nepřliš široké chodby. Po jedné straně chodby umísťují konírny, z druhé strany místnosti pro vrátné a pak hned zakončují chodbu vnitřními dveřmi. Toto místo mezi obojími dveřmi se řecky jmenuje thyrórón. Pak následuje vstup do peristylu. Peristyl má na všech svých třech stranách sloupové síně a na straně situované k jihu má dvě značně od sebe vzdálené anty, na něž se kladou nosné trámy, přičemž od ant do hloubky je tvořen prostor v rozměru vzdálenosti mezi antami zmenšené o třetinu. Tento prostor se u jedněch nazývá prostas, u jiných pastas.*“⁴⁴

5.1. Olynthos

Leží mezi západním a středním prstem na Chalkidice v severním Řecku. Rozkládá se na dvou kopcích, severním a jižním, vypínajících se 30-40m nad okolím. První doklady osídlení pocházejí z neolitu. Archaické osídlení je doloženo od 7. století př. Kr. z jižního kopce. Roku 479 př. Kr. bylo město zničeno perskými vojsky, poté začala jeho obnova. Po anoikismu obyvatel okolních měst v roce 432 př. Kr. byl osídlen i severní kopec, kde bylo město postaveno podle hippodamovského systému, obeháno hradbami. Na konci 5. století a na začátku 4. století př. Kr. se město rozrostlo směrem na východ do oblasti pojmenované „Villa Section“. Menší vyvýšenina, kterou nalezneme na jižním konci severního kopce, se jmenuje „East Spur Hill“. Roku 348 př. Kr. bylo město vypáleno makedonskými vojsky.⁴⁵

Jižní kopec byl osídlen bez předchozího plánování. Síť ulic je nepravidelná a jednoduchá. Dvě ulice běží zhruba severojižně podél jižní a západní strany kopce. Celkově plán osídlení je na jižním kopci poněkud jednoduchý než na druhém, kde v pátém století vyrostly budovy dle pravidelného uspořádání.

Severní kopec měl ortogonální plán zástavby. Domy byly uskupeny do bloků po deseti. Dále do dvou řad po pěti oddělené úzkou uličkou. Na jižní straně města byly bloky

⁴³Xenofón, kn. 3, VIII, přeložil V. Bahník.

⁴⁴Vitruvius, kn. 6, VI, přeložil A. Otoupalík.

⁴⁵Nevett 2001.

zkrácené, aby bylo možno následovat topografii kopce. Ulice jsou orientovány severojižně a východozápadně. Severojižní třídy byly pojmenovány „avenues“, které se dále označovaly pomocí písmen A, B, C, D, E a F směrem od západu na východ. Jihozápadní ulice se označily jako „streets“, ty se pak ještě označovaly pomocí římských číslic i, ii, iii až do xiii směrem od jižního konce kopce. Hradby měli šířku 0,8m a táhly se podél západní strany, kde hradbu spoluvytváří i zadní zeď domů řady A. Hlavní brána je umístěna na severním konci města. Další jsou identifikovány v jižní části.⁴⁶

Domy v Olynthu patří k typu pastas, který je rozšířen v klasickém Řecku. Kontrastem tomuto typu je typ prostas (typ, který se stavěl v městech jako Abdéra, Priene apod.). Standardní parcela má tvar čtverce a průměr činí okolo 17,2m. Hlavní osa domu je orientována z východu na západ. Jedna osa rozděluje dům (prochází blízko středem) na dvě skoro stejné části, druhá rozděluje severní půlku také na dvě části. Rozmístění pokojů odpovídá středomořským poměrům, kdy dvůr byl umístěn víc na jihu a vlastní pokoje na severu.

Správné rozvržení domů mělo své vysvětlení. Dvůr měl za úkol osvětlovat místnosti, do kterých nepronikalo sluneční světlo a více je zpříjemnit. Dalším prvkem je poznatek, že obyvatelé domů měli rádi soukromí, proto jsou domy směrem do ulic uzavřené. Pokoje mají malá okna, co nejvýše položená, aby sem nepronikal hluk. Podobná okna se našla i v Selinus, kde domy byly postaveny z kamenů, zatímco okna se skládala z nepálených cihel, tak jak tomu bylo například i v Olynthu. Kromě oken se stal hlavním zdrojem světla i dvůr.

Za vstupem do domu se obvykle nacházel dvůr s portikem, na jehož severní straně se vcházelo do prostor označovaných jako pastas. U těchto domů neexistuje dominantní místnost či osa, tak jako je tomu u typu prostas nebo v typickém římském domě.

5.1.1. Dvůr

Patří mezi největší prostory, které tvoří dům. Sloužil k propojení jednotlivých částí domu a osvětloval je. Můžeme tvrdit, že tvořil jedno velké pomyslné okno, protože kolem něj byly uskupeny další místnosti. Menší dvory měly rozměry okolo 10–15m² ty větší se pohybovaly okolo 100m². Z toho vyplývá, že dvůr zabíral zhruba 3-34% z celkové plochy domu. Plocha dvoru byla často dlážděná, v některých domech se objevují i mozaiky. V jiných dvorech byly umístěny cisterny s pitnou vodou nebo pithoi v rozích na její sbírání.

⁴⁶Cahill 2002.

5.1.2. Portikus

Ve většině případů je portikus otevřen směrem do dvora. V některých domech lze narazit na jednoduchý širší portikus na severní straně dvora či na úplný peristyl. Portikus byl prostor, který chránil před deštěm, sluncem a pomáhal osvětlovat dvůr. Střecha portiku byla nesena dřevěnými pilíři, příležitostně se použilo sloupů. Podlaha byla z hlíny, někdy byly použity obložky.

5.1.3. Pokoje, pastas

Většina pokojů je umístěna v severní části. Vstupovalo se do nich z pastady. Měly okolo 4,5–5m (sever-jih). Pokoje mají své architektonické zvláštnosti, podle toho k jakému účelu sloužily. Ostatní místnosti nejsou specializované a jejich interpretace je obtížná. Část pokojů je umístěno i v jižní části domu a zdají se být více obchodními prostory (pracovní využití) než obytnými. Domy mají také pokoj na konci pastady, který se označuje „Pastas room“.⁴⁷

5.1.4. Andron

Je to nejdůležitější pokoj v domě a byl umístěn v rohu domu. Jedná se o panskou jídelnu, kde se pořádala symposia.⁴⁸ Je to místnost čtvercového půdorysu o rozměrech 4,75 x 4,75m s kanalizací vedoucí do ulice. Dveře byly pokládány tak, aby to vyhovovalo poloze lehátek, která byla umístována podél zdí. Podlaha byla z cementu, někdy zdobená mozaikou. Andron měl také malovanou výzdobu. Tím se řadí k nejlépe vyzdobeným místům v domě.

Do andronu se vstupovalo z předsíně. Je jednou z mála výjimek z obecného principu, že prostory jsou přístupné ze dvora nebo z pastady. Světlo sem proniká skrze okna. Tím je zdůrazněn jeho poloveřejný charakter.

5.1.5. Kuchyňský komplex

Skládá se z velké místnosti o rozměrech 4,6 x 5,6m a jedné či dvou místností na kratší straně, které mohou být odděleny řadou sloupů. Jedna z těchto menších místností má dlážděnou podlahu z kamenných desek a samostatné dveře do pastady, odkud sem mohlo lépe pronikat světlo. Od hlavní místnosti ji oddělovaly sloupy, které umožňovaly lepší cirkulaci a odvod kouře, zatímco v zimě sem mohlo proudit teplo. Zadní malá místnůstka měla vanu a používala se jako umývárna. Podlaha byla z hlíny a stěny z dvou třetin neomítnuté. Přesné názvy těchto místností je obtížné určit.

⁴⁷Cahill 2002.

⁴⁸V Priéné se andron otevírá do pastas.

5.1.6. Obchody

Většina domů má pokoje, které jsou otevřeny do ulice a jsou identifikovány jako obchody či dílny. Tyto prostory se mohly i pronajímat, protože netvořily přímou součást domu a měly samostatný vchod.

5.1.7. Organizace domu

Základní rozdělení je na ženskou a mužskou část. Ženy obývaly buď zadní část nebo první patro. Dokladem tohoto jsou základy schodišť u pěti domů z jižní řady bloku Avi.⁴⁹

5.1.8. Tkalcovský stav

Většinou umístěn na vhodném místě u oken nebo pod střechou, protože se nedal snadno přemísťovat. Jeho přesnou polohu lze odvodit podle většího množství uskupení závaží. Závaží měla buď pyramidový, nebo kónický tvar.

5.2. Priéné

Antické město Priéné se nachází v maloasijské Kárii⁵⁰ na jižních svazích hory Mykalé. Město založili Iónové v 9. století př. Kr. v době velké řecké kolonizace. V první polovině 6. století př. Kr. město prosperovalo a později bylo vypáleno Peršany.

V polovině 4. století př. Kr. se město opět vybudovalo podle hippodamovského městského plánu. Priéné bylo oproti jiným městům poměrně malé. Žilo zde pouze 6000 osob ve stísněných podmínkách, poněvadž je město vystavěno na strmých terasách. Na nižších svazích akropole byla vystavěna svatyně Demeter. Dále má město šest hlavních ulic zhruba 6m širokých, které byly orientovány na východ a západ. Dalších patnáct ulic bylo širokých 3m, které se křížily v pravých úhlech a tak rozdělovaly město do 80 insul. Jednotlivé domy byly rozděleny do insul po osmi. V západní půlce města na nejvyšší terase byl postaven chrám Athéně Polias, jejímž stavitelem byl Pytheos, který vystavěním tohoto chrámu stanovil kánon ionského řádu.⁵¹

Přesné datum zániku osídlení nelze s jistotou tvrdit, pravděpodobně většina domů byla zničena požárem v druhé polovině 2. století př. Kr. a už nebyla znovu opravena. Právě z této destrukční vrstvy pochází nejvíce nálezů.

Jiné části města, hlavně veřejné budovy, byly znovu opraveny v římském období. Navazující byzantská správa trvala až do konce existence tohoto státního útvaru.

⁴⁹Cahill 2002.

⁵⁰V oblasti dnešního Turecka.

⁵¹Ondřejová 2005, 21.

Domy typu *prosta* byly stavěny převážně v oblasti ionské Anatólie zhruba ke konci 6. století př. Kr.. Tento způsob výstavby obytné architektury má svoje počátky v mykénském megaru.⁵² V oblastech okolo Středozemního moře, sloužil otevřený prostor dvora jako spojovací článek mezi jednotlivými částmi domu.

Vedle jednoduchého domu typu *pastas*, který známe již z klasické doby, se vyskytují složitější domy s větším vnitřním dvorem a větším počtem místností okolo něj, jak je známe z Priéné. Z ulice vedla úzká vstupní chodba na vnitřní dvorek s *exedrou* a ze dvorku se vstupovalo přes *předsín* do velké hlavní místnosti *oiku*.⁵³ *Oikos* je největší místnost na severní straně. Její *předsín* je nesena dvěma sloupy mezi *antami*.⁵⁴ Na východní straně se stavěl úzký zastřešený koridor se sloupy.

5.2.1. Organizace domu

Dům byl rozdělen na mužskou část (*andrónitis*) a ženskou (*gynaikónitis*). Ta část domu, kterou obývaly ženy, byla v mnoha případech umístěna v prvním patře, které bylo přístupné po schodišti. Toto oddělení měla za následek politické postavení žen, které neměly takovou svobodu jako muži. Jejich hlavní starostí byla výchova potomků a udržování domácnosti.

5.2.2. Domy s peristylem

V římské době se několik domů přestavělo, a tak vznikl nový typ domu s peristylem. Obyvatelé těchto domů patřili k movitější skupině, protože každý si nemohl takové změny dovolit. Z toho důvodu vedle výstavních peristylových domů existují z helénistických dob malé domky bez peristylu, které obývala chudší třída.

5.2.3. Dům č. 33

Tento dům nám poskytuje přehled vývoje od *megara* přes *prosta*, až k peristylu. Na západní straně má *megaron/oikos*, který je spojen s *prostadou*, kterou se vcházelo do otevřeného dvora, jenž sloužil jako vstup do domu.⁵⁵

⁵²Z doby bronzové jsou známa *megara* z Tróji.

⁵³Hoepfner-Schwander 1986.

⁵⁴Tak získal dům své označení jako dům typu *prosta*.

⁵⁵Neslihan Kulözü-Melda Açımaz 2006.

5.2.4. Konstrukce domů

Podobně jako na emporiu Pistiros, jsou i zdejší domy vystavěny na systému dřevohliněné konstrukce. Další podobnosti lze hledat v tom, že domy mají střechu pokrytou pálenými střešními taškami a také v konstrukci samotné střechy (její sklon).

Podle nálezů je i zde patrné, že domy mají druhé patro přístupné po schodišti ze dvora, který byl v mnoha případech dlážděn kameny. Jižní části tvořily místnosti hospodářského a zásobovacího charakteru, do kterých se vstupovalo ze dvora. Pokud tato část sousedila s hlavní ulicí, byly v těchto prostorech obchody. Severní část sloužila jako obytná, vstupovalo se do ní přes předsín. Odtud pak vedly dva vchody do oiku a andronu. Andron byla malá čtvercová místnost, která neměla mozaikové podlahy. Největší obytnou částí byl oikos, který byl ženskou doménou.

5.2.5. Okna

Celkově se dá říci, že domy byly bez oken. K osvětlování pokojů podobně jako v Olynthu se používalo otevřeného dvora.⁵⁶

Avšak pokud se stavitelé rozhodli tento stavební prvek zakomponovat do stavby, najdeme jej buď v prvním podlaží nebo v horní úrovni zdí. Takové umístění oken mělo svůj specifický význam, neboť chránilo obyvatele od hluku z ulice.

5.3. Thasos

„...a jako oslí hřbet leží ten ostrov, divokým lesem pokrytý...Není to pěkný kraj, po němž bys toužit měl, ne líbezný jak ten, kde Sírís protéká.“ Archilochos, Jamby

Jak víme, první osadníci přišli do Pistiru právě z tohoto ostrova. Ve verši tak můžeme spatřovat důvody, které mohly mít vliv na obyvatelstvo, aby si našlo jiný a lepší kraj, kde se usadit. Samozřejmě, že příčiny vnitřní kolonizace Thrákie měly i jiná opodstatnění než ta, která jsou uváděna ve verši.

Ostrov byl původně obydlen Thráky a na počátku 7. století př. Kr. osadníky z Paru. Thasos zažíval rozkvět ve 4. století př. Kr. díky bohatým zdrojům kovů, polodrahokamů, mramoru, dřeva a vína.⁵⁷

⁵⁶Cahill 2002.

⁵⁷Maggi-Trosová 2005.

Starověké město bylo obeháno hradbami postavenými na konci 7. a začátkem 6. století př. Kr. Hradby chránily jak válečný tak obchodní přístav. Na vysokém kopci nad městem se tyčila akropole a pod ní se rozkládala agora.

Kromě staveb na akropoli a agoře se zde zkoumala i obytná architektura. Domy jsou robustnější a mají jiné konstrukční řešení než ty, které postavili osadníci v Pistiru.

5.4. Délos

Nejstarší doklady osídlení jsou doloženy již v pozdně neolitickém období na vrcholku hory Kynthos. V 7. století př. Kr. je ostrov známým centrem Apollónova kultu.⁵⁸ Během klasického a helenistického období byly odstraněny veškeré hroby a městská akropole se přenesla na ostrov Rheniu, západně od Délu. V 1. století př. Kr. byl ostrov dvakrát vypleněn a poslední obyvatelé jej opustili v 7. století po Kr.

Archeologické výzkumy zde probíhají od roku 1872 pod vedením francouzské školy v Athénách.⁵⁹

Dnes je město rozděleno na osm částí, čtyři z nich jsou vystavěny pro obytné účely, a to Čtvrť u posvátného jezera, Čtvrť na kopci, Čtvrť u divadla a Čtvrť Inopos.

Charakteristickým rysem pro domy na Délu je, že dvůr je lemován sloupy ze všech stran, a že většina domů má v peristylu nádrž tzv. impluvium na zachytávání dešťové vody, pod níž je zpravidla i podzemní nádrž. Domy, podobně jako v Priéné, nemají okna nebo jsou umístěny ve vyšších úrovních. Součástí domů je také oikos, která byla nejlépe vyzdobena. Dále byl dům tvořen několika menšími místnostmi, jako byly kuchyně, místnost na umývání a skladiště potravin. Budovy měly také horní patro, které sloužilo jako ložnice, do kterého vedly schody umístěné z venkovní strany nebo z vnitřku domu.⁶⁰

⁵⁸Mytologie ostrova se točí kolem narození boha a jeho sestry Artemidy.

⁵⁹Maggi-Trosová 2005.

⁶⁰Koudela 2005.

6. Thrácká architektura

Odkryté horské pevnosti se vyznačují poněkud jednoduchou architekturou a opevněním. Toto zjištění nemusí platit v obecném měřítku zvláště proto, že dosud nebylo prozkoumáno sídlení město Kotyse I.⁶¹

Osady jsou stavěny podle určitých pravidel. Mají malé rozměry a je velmi těžké zjistit jakoukoli sídlištní strukturu. Je otázkou jak se vyvíjela sídlištní kontinuita těchto míst. Na druhou stranu je nutné uvést argument, který prochází nesčetnou diskuzí, že u některých probádaných míst byla zjištěna přímá kontinuita (Pistiros a Vasil Levski).⁶²

První sídliště ležela v místech, která byla těžko dostupná (Filippopolis, Pernik apod.), zatímco v protikladu jsou osady založené v otevřeném prostoru (Pistiros, Vasil Levski). Tyto osady leží v údolí u řeky, mají důležitou dopravní úlohu a také nebyly tak izolované jako horské osady.

Osady vznikaly buď na základě místních stavebních tradic (Kabyly, Koprivlen a jiné) nebo na základě helenistických technik (Pistiros, Pernik). Ty stojí na pevném monumentálním městském jádru s městskými čtvrtěmi. V některých městech je jasně doložena řemeslná činnost v dílnách i mimo ně (Pistiros, Sborjanovo apod.).

Hlavní urbanistické osady jsou dostupné pomocí vodních cest, to má za následek rozvoj obchodu a výroby ve 4. století př. Kr. Tato skutečnost je doložena nálezy transportních amfor (Pistiros, Filippopolis, Sborjanovo, Kabyle).

6.1. Filippopolis

V roce 432 př. Kr. bylo město ovládnuto Filipem II. Makedonským. Během jeho vlády byly přestavěny staré thrácké pevnosti a věže. Filip II. dal městu své jméno.

Filippopolis je z hlediska kontinuity osídlení velkým oříškem pro badatele. Zatím jsou k dispozici pouze analýzy z výzkumu v severní části akropole. Z počátku na těchto místech byla postavena svatyně a později se zde začala rozvíjet osada. Na základě těchto pozorování lze tvrdit, že v době železné zde existovala urbanistická aktivita. I přes tyto závěry je těžké určit chronologii, kvůli absenci důležitých dat v publikacích a nevysvětlených okolností ohledně nalezeného materiálu. Z toho důvodu je obtížné s jistotou tvrdit, zda je Filippopolis z hlediska urbanistického řešení důležitou lokalitou na území Thrákie.⁶³

⁶¹Bouzek 1990.

⁶²Popov 2002.

⁶³Popov 2002.

V helénistické době se plocha osídlení zvětšila, ale přesný význam města je opět nepodložen. Lze se tedy domnívat, že město mělo kultovní, obchodní a administrativní funkci. Také leželo na příhodném místě a stalo se důležitou dopravní tepnou mezi Abdérou a údolím řeky Hebros v Rodopech.⁶⁴

Následkem toho lze jen stěží porovnat urbanistický plán s obytnou architekturou a domy na emporiu Pistiros.

6.2. Seuthopolis

Toto město bylo založeno Seutem III. kolem roku 320 př. Kr. a stalo se hlavním městem odrýského království. Bylo postaveno na místě s ranějším osídlením. Je jediným známým městem této doby. Dnes se nachází na dně přehrady Koprinka v regionu Kazanlak v centrálním Bulharsku. Pozůstatky města byly zkoumány ještě před jeho zatopením v letech 1948 -1954.⁶⁵ Dnes je díky náročnému projektu toto místo opět přístupné veřejnosti. Název města byl zjištěn, poté co byl objeven nápis na mramorové desce o rozměrech 63 x 37cm a je považován za první oficiální thrácký dokument. Původně existovaly čtyři kopie tohoto dokumentu, dvě byly uloženy v Seuthopoli a zbylé dvě v horské pevnosti Kabyle. Způsob, jak Trákové rozmístili dokument, nám ukazuje, že se nechali ovlivnit řeckým způsobem ukládání dokumentů.

Lokalita je tvořena dvěma historickými vrstvami a to středověkou a antickou. Antická vrstva se pak dělí ještě na tři další vrstvy. Nejstarší spadá do období vlády Filipa II. Makedonského. Druhá vrstva se datuje na přelom 4. a 3. století. V roce 282 př. Kr. bylo město vyplněno Kelty. Poslední vrstva se datuje do první poloviny století.

Z hlediska architektonického je pro nás druhá vrstva nejdůležitější. V této době zde vzniklo město podle hippodamovského systému.

Hradby města mají tvar nepravidelného pětiúhelníku a zabírají plochu přibližně o rozloze 5ha. Jižní část hradeb je užší díky přirozené ochraně, kterou městu poskytovala řeka Tundža, ostatní části mají šířku pohybující se kolem dvou metrů. Pásmo hradeb je tvořeno dvěma branami, hlavní brána se skládá z obdélné věže s dvěma vchody. Z jihozápadní strany je systém opevnění doplněn o bastiony. Samotné základy jsou tvořeny z plochých kamenů. U země byly dvě řady větších kamenů nepravidelných tvarů, na kterých stála hradba postavená z cihel. Horní část byla pak postavena ze dřeva, což nám dokazují početné nálezy železných hřebů.

⁶⁴Popov 2002.

⁶⁵Bouzek 1990.

Městskou zástavbu tvořily úřední budovy a domy thrácké aristokracie (na rozdíl od řeckých poleis). Chudé obyvatelstvo žilo za hradbami, kde je doložena jejich výrobní činnost. Keramika se vyráběla na kruhu a její tvary se podobají řeckým předlohám. Kromě dováženého jemného stolního náčiní se užívala i hrubá místní keramika vyráběná v ruce. Transportní amfory dokládají dovoz vína z ostrova Thasu.⁶⁶

Město je dále tvořeno pravoúhlou sítí ulic s agorou uprostřed, která se rozkládala na ploše dvou insul (2200m²). Domy jdou seskupeny do bloků (insul) a vyznačují se téměř stejnými rozměry. Výjimku tvoří pouze jeden dům (Dům č. I.), který je nejen větší než ostatní, ale má i peristylní dvůr. I přes řecký vliv na urbanistiku jsou zde patrné místní zvláštnosti. Jedním z nich jsou zvláště zdobené krby připomínající krby mykénských paláců a starší jejich obdoby z Thrákie z doby bronzové a raně železné. Agora má neobvyklé rozměry, nežli bychom hledali u jiných helénistických měst, např. v porovnání s agorou v Pergamu je mnohem větší.

Královská citadela se rozkládala v severním cípu města, v místech, kde dříve stála starší pevnost zničená Filipem II. Citadela je obehnaná hradbami s věžemi, z nichž jižní chrání vstupní bránu (propylon), ze které se vcházelo na centrální nádvoří, kde stála původně bronzová socha Seutha III. V severní části pevnosti stál královský palác s malovaným reprezentačním sálem a svatyněmi. Na delší straně měl palác pronaos, který se otevíral do dvora.

V závěru je nutno podotknout, že Seuthopolis je město, které snese srovnání s jejími řeckými obdobami. Z toho pohledu je patrné, že stavitelé se nechali ovlivnit svými řeckými sousedy, neboť se tu setkáváme s prvky ryze helénistickými, jako je královský palác a také s místní thráckou tradicí jako jsou krbové oltáře. Ty jsou známé také i z řeckého emporia Pistiros. Také zůstává nezodpovězeno, jaký důvod měla výstavba města podle pravidelného městského plánu se stejně velkými insulami. Zda jejich obyvatelé patřili ke stejné společenské vrstvě, jakou najdeme i u řeckých poleis.

⁶⁶Bouzek 1990.

7. Dům č. 1 na lokalitě Pistiros

Dům č. 1 se nacházel poblíž východní městské brány u hlavní městské ulice vedoucí dále do centra emporia. Respektuje svou hlavní osou (SV-JZ) osu hlavní městské ulice a vedlejší osou (SZ-JV) zeď městského opevnění. Obvodová zeď v místnosti č. 2 je pak v nejužším místě vzdálena pouhých 4,2m od vnitřní věže. Místnost č. 1 je stejně jako místnost č. 2 více přesazena před linii hlavní fasády. Vzdálenost nosné zdi uzavírající ze severovýchodu místnosti č. 3, 4 a 8 je 12,1m od rovnoběžné hradební zdi.

Na severovýchodní straně najdeme ve vzdálenosti 1,5m od obvodové zdi kamenný kanál. Je vybudován z mohutných, opracovaných kamenných bloků, postavených do tvaru písmene U. Kamenné bloky mají na horní straně vytesané žlábků, do kterých byly umístěny kamenné desky překrývající kanál. Ze zbývajících stran (SZ a JZ) je dům obklopen vedlejšími ulicemi dlážděnými říčními kameny. Součástí těchto vedlejších ulic je kanálek na odvod dešťové vody, který je vybudován z kalyptrů otočených „vzhůru nohama“. Naproti přes ulici se nachází „Tripartite house“.

7.1. Základy

Základy tvořily kameny různých velikostí a tvarů. Jedná se především o konstrukci z říčních kamenů a větších kamenných bloků opracovaných i neopracovaných. Větší kameny byly prokládány menšími. Podobný technický přístup a paralely najdeme i u domu č. 2.

7.2. Podlaha, stěny, strop

Ve východní části portiku se zkoumalo dláždění, které bylo tvořeno z říčních kamenů. V ostatních částech domu není doložena kamenná podlaha.⁶⁷

Zdi domu byly pravděpodobně z tzv. hrázděné konstrukce. Výplň stěny potom tvořily nepálené cihly omazané hliněnou maltou.

O existenci vnitřních zdí z méně trvanlivého materiálu svědčí nálezy mazanice, v níž jsou patrné otisky prutů. Z toho důvodu se lze domnívat, že některé stěny byly postaveny na základě této hrázděné konstrukce.

Dva vstupy jsou zachyceny v místnosti č. 1. Jeden ze severovýchodní a druhý ze severozápadní strany.

Strop byl postaven na základě dřevo-hliněné konstrukce.

⁶⁷Lazov 2007, 20.

7.3. Střecha a střešní krytina

Střecha byla pokryta rozměrnými, kvalitně vypálenými taškami. Systém konstrukce odpovídá konstrukci „Tripartite house“. Také u tohoto domu byla střecha sedlová.⁶⁸ Hřeben byl v hlavní ose nad střední nosnou zdí. Nosnou konstrukci tvoří krokve, na které se pokládaly střešní latě a pak samotné střešní tašky.

Nálezy střešních tašek pocházejí zejména z kontextů domu č. 1, kde se odkryla destrukce střešních tašek v místnostech č. 1 a 2. Dále byly nalezeny fragmenty střešních tašek v místnostech č. 3 a 6 a z východní městské brány.⁶⁹

7.4. Portikus

Základním prvkem portiku byly dřevěné sloupy kruhového profilu stojící na kamenných bázích,⁷⁰ jenž byly součástí kamenného základu. Stejně jako u druhé stavby je portikus zastřešený.

7.5. Nálezy

Ve východní části portiku bylo v kontextu dvou dlažeb uložených nad sebou nalezeno 13 mincí z Thráckých a Makedonských měst datovaných do období vlády Filipa II. Spolu s dalšími nálezy mincí, bronzové váhy a malého závaží dokládají, že prostor portiku a přilehlých míst, byl užíván k obchodním účelům.

V místnosti č. 8 bylo nalezeno velké množství odpadního materiálu spojeného s metalurgickou činností. Jednalo se o strusku pokrývající plochu více než 8m², odtud pocházejí nálezy drobných předmětů jako je nedokončená spona nebo malé kladívko.

Zánik domu byl způsoben požárem založeným během vpádu Keltů do města v roce 279/8 př. Kr. Tato skutečnost byla obdobím zániku a dala vzniknout poslední destrukční vrstvě. Stejně jako pro „Tripartite house“ je tato destrukce finální.

7.6. Využití domu

Místnost č. 8 byla zřejmě používána jako dílna. Tomu odpovídá velké množství nálezů odpadního materiálu, spojeného se zpracováním rud. Tuto skutečnost dokládají nálezy velkého množství strusky a jiných předmětů spojených s výrobou jako jsou např. nedokončená spona a kladívko. Z tohoto důvodu lze tvrdit, že tato místnost byla využívána jako kovářská dílna.

⁶⁸Důvody využití sedlové střechy jsou popsány v kapitole popisující „Tripartite house“.

⁶⁹Musil 1996, 47.

⁷⁰Ve kterých se dochovaly otisky po dřevěných sloupech.

V druhé polovině domu, ve které se nacházejí místnosti č. 3, 4, 5, 6, 7 a přilehlý portikus, lze předpokládat spíše obchodní využití. Tato část domu je rozdělena na tři stejné části, z nichž dvě jsou dále rozděleny na dva díly. Velmi podobné dispoziční řešení nacházíme u některých domů v Olynthu, kde obchodní prostory navazují na hlavní ulice, podobně jako u domu č. 1 na lokalitě Pistiros.

Místnosti č. 1 a 2 jsou k domu přistavěny, mají samostatné vstupy a jejich využití je zřejmě skladovacího charakteru.

7.7. Srovnání domu č. 1 a 2

Dům č. 1 vznikl v druhé historické fázi emporia a leží západním směrem od ulice. Naproti tomuto domu přes ulici se zkoumal „Tripartite house“, který leží více jihozápadním směrem. Jejich výzkum ukazuje, že domy byly postaveny za použití podobných stavebních technik, avšak dům č. 1 nedisponuje opracovanými žulovými bloky, kromě dvou bloků, které vyznačují linii portiku. Dalším rozdílem je, že základy zdí jsou z nepálených cihel. Ty cihly, které byly úmyslně vypálené, se staly součástí horní nástavby na kamenných základech. Dům č. 2 má místnost, která je podobná místnosti č. 8 domu č. 1. Také „Tripartite house“ patří do druhé stavební fáze emporia.⁷¹

Pozůstatky ukazují, že dům č. 2 měl masivní střechu pokrytou korintskými taškami, které byly nalezeny in situ. V JV pokoji domu byla podlaha z hlíny. Tady nad touto podlahou z udusané hlíny v destrukční vrstvě se našel fragment fibulae thráckého typu.

Úzká ulice mezi domy byla dlážděná kameny. Dlažba je identická s jinou odkrytou v SZ konci sektoru A9. Na začátku této ulice mezi budovami byl odtokový kanál, který se částečně zachoval a byl postaven ze středně velkých kamenů. Tato konstrukce je velmi podobná odtokovému kanálu procházejícím pokoji č. 4 a 3 a portikem domu č. 1. V západní části dlažby ulice mezi domy č. 1 a 2 byla odkryta thrácká destrukční vrstva způsobená velkým požárem. Pod touto vrstvou v sektoru A13 se našel bronzový odlitek - aplika z koňského postroje. Další nálezy dokazují vysokou toreutickou úroveň.

Oba domy poskytovaly nejen přístřeší pro své obyvatele, ale převážně byly využívány pro komerční účely (dům č. 1) a řemeslnou výrobu (dům č. 2).⁷²

Předpokládaný sklon střechy je okolo 20-25%. Podobný sklon střech kolem 20-25% můžeme sledovat i na rekonstrukcích domů z Olynthu či Priene.

⁷¹Lazov 2007, 20.

⁷²Lazov 2007, 20.

8. ZÁVĚR

Emporion Pistiros leží v západní části Hornothrácké nížiny mezi pohořím Rhodopy a Stredna Gora na břehu řeky Marici (starověký Hebros). Jeho poloha měla strategický význam, protože představovala důležitou spojnici s Egejským mořem. Město bylo založeno osadníky z Thasu. Místo založení nebylo vybráno náhodně. O tom svědčí i bohatá ložiska rud, která se zde těžila a zpracovávala, podobně jako v jiném starověkém městě Damastion.

Díky archeologickému výzkumu se zde odhalily nové fenomény. Jedním z nich je i to, že osídlení emporia probíhalo podobným způsobem, jako známe z jiných řeckých měst v Černomoří a také z raných fází řeckých kolonií v Itálii. První příchozí obyvatelé žili v polozemnicích nebo zemljankách na místech, která jim byla předem určena. To znamená, že plocha osady byla rozdělena klérem mezi zakladatele. Z tohoto důvodu má Pistiros podobný průběh zakládání jako jiná řecká města.

S rozdílnou intenzitou existovalo emporion od 5. až do 3. století př. Kr. Mělo tři základní funkce: obchodní, výrobní a dopravní. Z archeologického průzkumu jasně vyplývá, že Pistiros nevznikl na základě místních tradic jako např. osady Kabyle a Koprivlen, které taktéž leží na území Thrákie. Z tohoto důvodu se Pistiros stává určitým protikladem osadám, které byly založeny ryze z politických důvodů. Avšak tento závěr nedělá z emporia nevýznamné místo z hlediska osídlovacího děje na území Thrákie. Naopak vyvstává problém vnitřní kolonizace tohoto území, jenž je potřeba v budoucnu lépe vysvětlit. Dosud není tento mechanismus dobře zmapován a Pistiros nám může v tomto ohledu mnohé objasnit.

Na základě archeologického zkoumání lokality se ukázalo, že emporion bylo během existence mnohokrát zničeno požárem. První destrukce spadá zhruba do 70 let 4. století př. Kr., druhá do konce 4. století př. Kr., přesněji někdy kolem roku 310 př. Kr. Obléhání města Filipem II. je poznamenáno menší destrukcí. Poslední destrukce způsobená keltským vpádem je datována do let 279/8 př. Kr. Další poškození mají na svědomí rozsáhlé záplavy. Během 5.-4. století př. Kr. jich bylo pět nebo šest. To znamená, že frekvence byla zhruba jedna záplava po dvaceti až dvaceti pěti letech. Nejlépe jsou datovatelné destrukce způsobené požáry. Jeden nebo dva se staly již dříve před požárem v 70 letech 4. století př. Kr., čtyři další pak v rozmezí mezi 70 léty 4. století a dalším byl požár na konci 4. století př. Kr.

Architektura poslední fáze v letech 300–279 př. Kr. je nejlépe dochovaná. Používaná technika a materiál se shoduje s tím, co obyvatelstvo používalo i dříve v letech 370–300 př. Kr.

Dalším objevem bylo odkrytí velkého komplexu místní keramiky z první fáze městského osídlení. Tato skutečnost nám umožňuje porozumět tomu, jak zde žili a jaké předměty vyráběli první osadníci. Kromě řeckých importů se zde vyskytuje jednoduchá místní keramika, která pomalu přebírá a imituje řecké modely a vyvíjí se ve vlastním stylu v důmyslnou šedou leštěnou keramiku, která se také inspirovala stříbrným zbožím. Povrch kuchyňského zboží z rané historické sídelní fáze ukazuje pár nových pokusů vyvíjet více důmyslnější techniky jako je například odlévání z forem. Není zřejmé rozhraní mezi kuchyňským zbožím a více důmyslnější keramikou vyráběnou jako jídelní servisy a používanou během 4. století př. Kr. poté, co šedé a červené leštěné zboží získalo roli běžného jídelního servisu.

Jak již víme, archeologické výzkumy na této lokalitě probíhají již řadu let. Česká expedice zkoumala převážně dům č. 2., který je svou výstavbou podobný domům na jiných lokalitách jako jsou v Olynthu nebo Priéné. Podrobné prozkoumání této stavby nám umožnilo ujasnit si představu o jejím vzniku a dalším průběhu. Dům byl kolmý na hlavní ulici, která je orientována V-Z a směřoval v pravém úhlu na západ. Byl postaven na ruinách z roku 300 př. Kr. Stavba měla tři místnosti a jen jedna z nich byla centrální. Stavební technika je v každé ze tří částí rozdílná, centrální část je nejvíce propracovaná. Právě zde byly odkryty korintské kalyptry, mezi nimi i jeden dekorovaný. Všechny tři části domu měly krytý vchod vpředu (přístřešek), ačkoliv byly identifikovány pouze základy dřevěných bází sloupů v prostorech 3A a 3C. Centrální část 3B byla vysunuta směrem do ulice, zatímco boční levá část je více otevřená vpředu. Podle tohoto lze tvrdit, že centrální část byla důležitější než křídla. Dlažba krytého vchodu sloužila během posledních dvou konstrukčních fází, možná i dříve, jelikož povrch posledního dláždění je podobný jiným dlažbám z ulic spadajících do konce 4. a začátku 3. století př. Kr. Střecha domu byla nesena trámy, na které se pokládaly střešní tašky.

Z pozdní fáze je možné rekonstruovat vnitřek domu se skladem hrnců na levé straně od chodby. V sektoru A20 SZ a SV bylo objeveno první podlaží pod úrovní ulice. Z tohoto důvodu musely být první domy pod úrovní terénu (zapuštěny do země), stejně jako ve většině případů řeckého osídlení v Černomoří a v jižní Itálii. Tato fáze nemohla trvat dlouho. Po záplavách byla podlaha postupně zvýšena. Lze tedy usuzovat, že podzemní prostory se staly neurčitým druhem sklepů. V posledních fázích tuto úlohu převzaly zásobnicové jámy a pithoi. Podle nálezů fragmentů louteria, závaží a jiných předmětů se dá předpokládat, že tato část domu byla v pozdějších letech používána k soukromým účelům. Zde ženy mohly prát v louteriích, příst nebo tkát.

Stavba měla také verandu a střechu. V prostoru před domem (mezi verandou a ulicí) byl dlážděný prostor, jehož centrální část se skládá s dobře opracovaných kamenů (před hlavním vstupem?). Také za domem byl dlážděný prostor ulice nebo dvora. Nejvýhodnější část domu má silnější základy a zdá se být pravděpodobné, že dům měl patro podobně jako dům č. 1. Další členění zdí je už méně jasné. V B16 SZ se odkryla hlavní vnější zeď severní části domu datovaná do poslední fáze. Byla postavena na destrukčních vrstvách okolo roku 300 př. Kr. Také zde se dosáhlo poslední destrukce emporia z roku 279 př. Kr.

Na základě nálezů keramiky poslední existence domu č. 2 spadá do raného 3. stol. př. Kr. Přesněji destrukce spadá do konce vlády Lysimacha. Toto tvrzení je podpořeno nálezem destrukce, která byla odkryta v sektoru A20 SV. Zatímco datum výstavby spadá do druhé stavební fáze emporia. Mnohé nálezy strusky ukazují i na produkci a zpracování kovů v době okupace a také po destrukci, ke které došlo kolem roku 375 př. Kr. Díky nálezům tří grafitů si můžeme ujasnit, jak se vlastník jmenoval: ΠΠΙ..s částí A nebo Λ, celý název ΠΠΙΛ[ΛΟΣ ?].

Tato zjištění a nalezený materiál dokládají, že dům zkoumaný českou expedicí sloužil nejen k obchodním účelům, ale že se zde odehrávaly také běžné řemeslné činnosti, jako např. produkce textilu, a jeho zadní části sloužily také jako skladiště. Tento závěr podporuje i nález velkého souboru mincí. Toto množství (kolem 1 000 drachem) představovalo značný majetek, za nějž bylo možné pořídit několikasethlavé stádo. Jeho ukrytí bylo důsledkem neklidných dob předcházejících zániku emporia, který je spojován také s keltským tažením na Balkán a do Malé Asie. Nález tvoří především stříbrné mince raných helenistických vládců (hlavně Lysimacha) a několik raných Filipa II.

V závěru bych chtěla ještě jednou zdůraznit výjimečnost lokality Pistiros, která byla založena hluboko ve vnitrozemí Thrákie. Důkladné archeologické prozkoumání lokality přineslo mnoho zajímavých zjištění, která jsou shrnuta výše v textu. Další paralely s domem č. 2 lze hledat nejen u sousedního domu č. 1, ale s obytnou architekturou měst jako Priéné a Olynthos. Na těchto místech je nejlépe dochovaná urbanistická aktivita. Dům č. 1 byl také používán ke komerčním účelům doloženým řadou nálezů. Další podobností je technika použitá k jeho stavbě jako u „Tripartite house“. Sklon střech u obou staveb je možné porovnat s jinými stavbami právě na lokalitách v Priéné nebo Olynthu. Další okolnosti, které můžeme porovnávat právě s těmito lokalitami, je existence druhého patra a možná interpretace místností. Jak víme, dům č. 2 byl více využíván ke komerčním účelům, z tohoto důvodu lze dále jeho prostory srovnávat s jinými obdobami na helénistických lokalitách.

9. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Bouzek, J. 1990: Thrákové. Praha.
2. Bouzek, J. 1996: Pistiros as a river harbour: sea and river transport in antiquity and its cista, Pistiros I, 221-222. Prague.
3. Bouzek, J. 2002: Addenda to Pistiros I, Pistiros II, 343-348. Prague.
4. Bouzek, J.-Musil, J. 2002: Adžijska Vodenica II, 1994-1998: Excavations report by the Czech mission, Pistiros II, 37-109. Prague.
5. Bouzek, J. 2005: Thracians and Their Neighbours: Their Destiny, Art and Heritage. Studia Hercynia 9, Pragae.
6. Bouzek, J. 2007: Celts at Pistiros, Pistiros III, 249-253. Prague.
7. Bouzek, J.-Musil, J. 2007: Preliminary report of the Czech mission: The Tripartite house south of the main E-W street (Southern house), Pistiros III, 62-80. Prague.
8. Cahill, N. 2002: Household and city organization at Olynthus. Yale University.
9. Domaradzki, M. 1996: An interim report on archeological investigations at Vetren-Pistiros, 1988-1994, Pistiros I, 13-34. Prague.
10. Hoepfner, W.-Schwander, E. L. 1986: Haus und Stadt im klassischen Griechenland. Mnichov.
11. Jordanov, K. 1996: The political history of the Odrysian kingdom 359-339 BC, Pistiros I, 223-240. Prague.
12. Kantičarova-Bogdanova, D. 1996: Thraces of metallurgical activity in the emporium, Pistiros I, 103-114. Prague.
13. Kenderova, R.- Baltakov, G.- Fitova, E. 2007: Paleohydrological evolution of the Maritsa plain in the area of the ancient emporion Pistiros during the last 2500 years (upper Thracian lowland Bulgaria), Pistiros III, 272-282. Prague.
14. Lazov, G. 2007: Building 1 (fieldwork 1989-2006) and building 2 in the emporion Pistiros, and the area NW of them, Pistiros III, 20-34. Prague.
15. Maggi, S.-Trossová, C. 2005: Poklady starověkého Řecka. Praha.
16. Musil, J. 1996: Roof tiles, Pistiros I, 47-62. Prague.
17. Nevett, L. C. 2001: House and Society in the Ancient Greek World. Cambridge University.
18. Ondřejová, I. 2005: Řecké obytné domy klasického období a počátků helénismu, AVRIGA, Zprávy klasických filologů, XLVII (2005) 1-2, 21-44. Praha.

19. Popov, Ch. 2002: Urbanisierung in den inneren Gebieten Thrakiens und Illyriens in 6.-4. Jh. V. Ch. Sofia.
20. Sarafov, A. 2007: Contemporary environment in the ancient emporion Pistiros in Thrace, Pistiros III, 280-282. Prague.
21. Velkov, V.- Domaradzka, L. 1996: Kotys I (383/2-359 B.C.) and emporion Pistiros in Thrace, Pistiros I, 205-216. Prague.

Internetové stránky

1. Koudela, D. 2005: Řecké obytné domy v době klasické a helénistické. Bakalářská diplomová práce. http://is.muni.cz/th/110183/ff_b/Bakalarska_prace.pdf
2. Neslihan Kulözü-Melda Açmaz 2006: Transformation of house-typology in the ancient Priene city, Faculty of architecture, Middle East Technical University, Turkey. <http://www.irbdirekt.de/daten/iconda/06059012922.pdf>
3. Petránek, J. 1993: Geologická encyklopedie. <http://www.geology.cz/aplikace/encyklopedie/term.pl?aluvium>

Antické zdroje

1. Xenofón: Vzpomínky na Sókrata, kn. 3, VIII, překlad V. Bahník, Praha 1972
2. Vitruvius: Deset knih o architektuře, kn. 6, VI, přeložil A. Otoupalík, Praha 1979